

LUND UNIVERSITY

Otillgänglig tillgänglighet

En rättsociologisk kartläggning av normer inom strategisk fysisk planering i Skåne

Dahlstrand, Karl; Thysell, Maria

2023

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Dahlstrand, K., & Thysell, M. (2023). *Otillgänglig tillgänglighet: En rättsociologisk kartläggning av normer inom strategisk fysisk planering i Skåne*. (2 uppl.) (Research report in Sociology of Law; Vol. 2023, Nr. 2). Rättssociologiska institutionen Lunds universitet.

Total number of authors:

2

Creative Commons License:

Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

LUND UNIVERSITY

Otillgänglig tillgänglighet

En rättssociologisk kartläggning av normer inom strategisk fysisk planering i Skåne

Dahlstrand, Karl; Thysell, Maria

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Dahlstrand, K., & Thysell, M. (2023). *Otillgänglig tillgänglighet: En rättssociologisk kartläggning av normer inom strategisk fysisk planering i Skåne*. (1 uppl.) (Research report in Sociology of Law; Vol. 2023, Nr. 2). Rättssociologiska institutionen Lunds universitet.

Total number of authors:
2

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Otillgänglig tillgänglighet

En rättssociologisk kartläggning av normer inom strategisk fysisk planering i Skåne

Karl Dahlstrand & Maria Thysell

Research Report in Sociology of Law 2023:2

Karl Dahlstrand & Maria Thysell

Otillgänglig tillgänglighet

En rättssociologisk kartläggning av normer inom strategisk
fysisk planering i Skåne

SOCIOLOGY OF LAW
LUND UNIVERSITY

För en komplett förteckning över bokutgivningen vid
Rättssociologiska institutionen, Lunds universitet,
se slutet av boken

Research report in Sociology of Law 2023:2. Lund University.

Copyright Karl Dahlstrand, Maria Thysell & Region Skåne

Editors Jannice Käll & Karl Dahlstrand

Omslagsbild Sofia Thysell

Typesetting Jonas Palm

Produktion Media-Tryck

Print Media-Tryck, Lund University, Lund, Sweden 2023

PDF: 978-91-7267-471-4

ISSN 1404-1030

Publishing and distribution

Media-Tryck

Lund University

Box 117

SE-221 00 Lund, Sweden

E-post bookorder@service.lu.se • www.mediatryck.lu.se

Media-Tryck är ett svanenmärkt tryckeri. Läs mer om vårt miljöarbete på www.mediatryck.lu.se

MADE IN SWEDEN ■■

Förord

Vi vill tacka Region Skåne som finansierat det forskningsprojekt som presenteras i föreliggande rapport. Vi vill rikta ett särskilt tack till Jesper Borgström och Mervan Sert på Region Skånes koncernkontor, enheten för regional planering, för ett konstruktivt samarbete genom hela projektet.

Vi vill även tacka Anna Sonander, universitetslektor i rättssociologi vid Lunds universitet, som delat sin kunskap och sina tankar från en tidigare kartläggning med liknade rättssociologisk normansats som tillämpas i detta projekt.

Slutligen vill vi rikta ett stort tack till tjänstepersonerna på kommunerna som tog sig tid att delta i intervjuer och som öppen hjärtigt och prestigelöst delade med sig av sina tankar, och till de registratorer på kommunerna som tålmodigt hjälpte oss att få fram material till kartläggningen.

Vi hoppas slutligen att denna rapport, som genom sin rättssociologiska ansats belyser skillnader mellan rättsliga och sociala normer, kommer att bidra till utvecklat tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering, så att det fysiska rummet kan bli mer tillgängligt för flera i framtiden.

Lund i januari 2023

Karl Dahlstrand & Maria Thysell

Innehållsförteckning

Förord	3
Sammanfattning	6
Förkortningar	7
1 Inledning	8
1.1 Ett projekt om normer i strategiskt tillgänglighetsarbete.....	8
1.1.1 Rapportens syfte och kontext	8
1.1.2 Om rättssociologi och normer.....	9
1.2 Bakgrund.....	11
1.2.1 Situationen för personer med funktionsnedsättning	11
1.2.2 Kunskapsläget	14
1.3 Centrala begrepp.....	15
1.3.1 Funktionsnedsättning	16
1.3.2 Funktionshinder	16
1.3.3 Tillgänglighet.....	17
1.3.4 Delaktighet	17
1.3.5 Fysisk planering	18
2 Teoretiska utgångspunkter	20
2.1 Normer.....	20
2.1.1 Definition.....	20
2.1.2 Funktion.....	21
2.1.3 Normtyper.....	21
2.2 Normmodellen	23
3 Metod och material	24
3.1 En abduktiv ansats	24
3.2 Samverkan med Region Skåne	25
3.3 Analysobjekt	25
3.3.1 Kommuner och urval.....	25
3.3.2 Region Skåne	26
3.4 Material	27
3.4.1 Officiella texter	27

3.4.2	Intervjuer	29
4	Resultat.....	31
4.1	Nationella tillgänglighetsnormer	31
4.1.1	Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning	31
4.1.2	Nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken ..	34
4.1.3	Regelverk om tillgänglighet	36
4.1.4	Agenda 2030.....	38
4.1.5	Sammanfattande bild av nationella normer	39
4.2	Tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering på regional nivå.....	40
4.2.1	Normer på regional nivå	40
4.2.2	Kunskap i relation till tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering på regional nivå.....	43
4.2.3	Möjlighet och vilja i relation till tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering på regional nivå.....	44
4.2.4	Sammanfattande bild av tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering på regional nivå.....	45
4.3	Tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering på kommunal nivå.....	46
4.3.1	Normer på kommunal nivå.....	46
4.3.2	Kunskap i relation till tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering på kommunal nivå	50
4.3.3	Möjlighet i relation till tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering på kommunal nivå	54
4.3.4	Vilja i relation till tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering på kommunal nivå.....	56
4.3.5	Sammanfattande bild av tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering på kommunal nivå	57
5	Slutsats och diskussion.....	59
5.1	Begränsningar och vidare forskning.....	62
6	Bilagor	64
6.1	Bilaga 1: Kontaktmejlet	64
6.2	Bilaga 2: Intervjuguiden	65
7	Referenser	66

Sammanfattning

Denna rapport, som författats vid Rättssociologiska institutionen på Lunds universitet på uppdrag av Region Skåne, syftar till att nå kunskap om hur tillgänglighetsarbete praktiseras inom strategisk fysisk planering i Skåne, utifrån ett rättssociologiskt normperspektiv.

I ljuset av Håkan Hydéns normmodell (2002) – som beskriver att en norm förutsätter kunskap, möjlighet och vilja för att omsättas i handling – analyserades material från regional och kommunal nivå. På regional nivå undersöktes den regionala utvecklingsstrategin, regionplanen och 'Program för att tillgodose personer med funktionsnedsättning'. På kommunal nivå analyserades sex kommuners översiktsplaner med tillhörande granskningsyttranden och samrådsredogörelser. Därtill genomfördes intervjuer med personer som arbetar med strategisk planering på respektive kommun. Kommunerna är olika stora och lokaliserade i olika delar av Skåne.

Kartläggningen visar att det finns ett gap mellan nationella, regionala och kommunala tillgänglighetsnormer. Det finns även en dissonans mellan normen i teorin och normen i praktiken, och – inte minst – mellan rättsliga och sociala normer. Sammanfattningsvis finns det med andra ord ingen framträdande och genomgripande tillgänglighetsnorm implementerad inom strategisk fysisk planering i Skåne. Detta tycks bero på bristande kunskap, en föreställning om bristande möjlighet samt en vilja som visserligen finns men som inte sällan överskuggas av andra intressen.

Kartläggningen synliggör även behovet av att regionen och kommunerna i Skåne förstärker tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering. Ett fysiskt rum som är tillgängligt för alla, oberoende av funktionsnedsättning, är en förutsättning för ökad social delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Detta kan också uttryckas som ett rättsligt krav: sedan 2015 räknas bristande tillgänglighet som en diskrimineringsform enligt Diskrimineringslagen.

Förkortningar

ALM: tillgänglighet på allmänna platser

BBR: Boverkets byggregler

BFS: Boverkets författningssamling

CRPD: Convention on the Rights of Persons with Disabilities

EU: Europeiska unionen

FN: Förenta nationerna

HIN: enkelt avhjälpna hinder

MFD: Myndigheten för delaktighet

PBF: Plan- och byggförordningen

PBL: Plan- och bygglagen

SCB: Statistiska centralbyrån

SFS: Svensk författningssamling

SKR: Sveriges kommuner och regioner

1 Inledning

I detta inledande kapitel presenteras först projektets ramar. Därefter ges en bakgrund om ämnesområdet. Slutligen introduceras några för rapporten centrala begrepp.

1.1 Ett projekt om normer i strategiskt tillgänglighetsarbete

Nedan presenteras först rapportens syfte och kontext, vartefter disciplinen rättssociologi och ämnesområdet normer introduceras för att ge läsaren en förståelse av projektets genomförande.

1.1.1 Rapportens syfte och kontext

Den här rapporten redovisar ett forskningsprojekt som enheten regional planering vid koncernkontoret för Region Skåne har beställt av Rättssociologiska institutionen vid Lunds universitet. Projektet genomfördes under hösten och vintern 2022 och syftade till att nå kunskap om hur tillgänglighetsarbete praktiseras inom strategisk fysisk planering i Skåne, utifrån ett fokus på sociala och rättsliga normer.

Kartläggningen utgör en del av ett större projekt – 'Fysisk tillgänglighet som social delaktighet' – som drivs av Region Skåne (ärendenummer: 2022-RU000235). Projektets övergripande syfte är att skapa förutsättningar för den fysiska planeringen att i större utsträckning bidra till jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet för personer med funktionsnedsättning och därigenom bidra till att offentliga resurser används mer ändamålsenligt och därmed även mer effektivt. Med andra ord vill man förbättra social delaktighet genom fysisk tillgänglighet. Det resultat som redovisas i denna rapport kommer ligga till grund för en dialogprocess samt utgöra underlag för ett TemaPM om fysisk tillgänglighet som social delaktighet som produceras av Region Skåne.

1.1.2 Om rättssociologi och normer

Nedanför ges en kort presentation av det rättssociologiska kunskapsintresse som format rapporten. Under rubriken 'Teoretiska utgångspunkter' kommer det rättssociologiska normperspektivet att presenteras närmare.

Den norske rättssociologen Thomas Mathiesen har presenterat tre övergripande frågeställningar som rättssociologin behandlar. Dessa är: 1) rättens inverkan på andra samhällsförhållanden 2) samhällsförhållandenas inverkan på rätten och 3) rätten och samhället i växelverkan (Mathiesen, 2005). Den aktuella rapporten fokuserar på det tredje perspektivet som rör växelverkan mellan rätten och den sociala kontexten i praktiken. Till skillnad från den traditionella rättsvetenskapen fokuserar rättssociologin således på rättsreglernas sociala förutsättningar och effekter utifrån olika metodologiska och teoretiska ramverk. Forskning bedrivs bland annat inom fälten genus och diskriminering, AI och maskininlärning, barns rättigheter, välfärd, rättskulturer, korruption, migration, ekonomisk säkerhet och brottslighet. Rättssociologi som ämne är relativt litet och ungt – det har funnits som självständig akademisk disciplin sedan 1972 då regeringen inrättade dess första professur, vilket innebär att rättssociologi fyller 50 år när denna rapport skrivs.

Normer har länge varit ett centralt studieobjekt inom rättssociologin, särskilt vid Rättssociologiska institutionen i Lund. Det rättssociologiska kunskapsintresset utgår från en vilja att studera hur rättsliga normer (rättsregler och rättsväsendet) påverkar och påverkas av andra samhälleliga normer. En rättssociologisk utgångspunkt är exempelvis att det kan finnas en skillnad – ett gap – mellan den formella skrivna rätten och den informella normbildningen. Man kan även beskriva detta som parallella normbildningsprocesser. Denna teoretiska utgångspunkt inbegriper ett kritiskt perspektiv och pekar på att verkligheten inte nödvändigtvis fungerar på det sätt som det i formell mening antas (Baier, Svensson & Nafstad 2018; Pound 1910). Frågor om fysisk tillgänglighet berör – som vi ska se – flernivåstyrning vilket innebär att nationella, regionala och lokala besluts- och regelnivåer påverkar arbetet. Ambitionsnivån på nationell nivå kan således vara hög samtidigt som arbetet på regional (regionerna) och lokal (kommunerna) nivå kan brista. Detta ger upphov till frågan om hur – och utifrån vilken normativa grund – strategiskt tillgänglighetsarbete *de facto* praktiseras inom fysisk planering i Skåne.

Forskning om normer i strategiskt tillgänglighetsarbete behandlar alltså grundläggande frågor om förhållandet mellan lag och samhälle samt aktuella samhälleliga utmaningar kring jämlikhet, rättvisa, mänskliga rättigheter, fördelning av resurser, makt och tillgänglighet. En av Lunds universitets uppgifter är att bidra till lösningar på centrala samhällsutmaningar som rör dessa ämnen. För att lyckas med detta – för att förändra samhället – krävs samverkan, både tvärvetenskapligt samarbete

inom akademien (mellan discipliner) och samarbete med aktörer *utanför* akademien (med myndigheter och civilsamhälle). Forskning om normer i strategiskt tillgänglighetsarbete inom ett samarbetsprojekt med Region Skåne kan därför sägas knyta an till universitetets tredje uppgift – samverkan – vid sidan av universitetets första två huvuduppgifter som är forskning och utbildning.

Att kartlägga normer inom olika samhälleliga verksamheter är inte bara av intresse för rättssociologisk forskning, utan studier av normer och normkritik har blivit ett viktigt verktyg för att öka kunskapen om positiva och negativa effekter av normer, både i skolan och i den allmänna samhällsdebatten. På hemsidan Informationsverige.se, där länsstyrelserna informerar asylsökande och personer som nyligen har fått uppehållstillstånd om Sverige, ges en introduktion om individens rättigheter och skyldigheter utifrån en text om normer som berör diskriminering och funktionsnedsättningar:

Normer kan styra och kontrollera människor på ett negativt sätt. Normer kan göra så att människor inte vågar vara sig själva. De kan också vara diskriminerande för dem som inte passar in i normen. Det finns flera exempel på normer som begränsar människor. Några av dem är: [...] Normen om funktionsförmåga: Normen innebär att alla förväntas kunna röra sig, se, höra och förstå information på samma sätt. Normen gör att personer med funktionsnedsättningar får sämre tillgång till samhället och därför blir begränsade. Ett exempel är när en person har behov av hiss eller teckenspråkstolk och det inte finns.

Vi blir alla påverkade av normer om kön, hudfärg, funktionsnedsättning, sexualitet, ålder och religion. Normer gör att vi ofta föreställer oss hur en person ska vara utifrån personens gruppstillhörighet. Det är till exempel skillnad på vilka normer och föreställningar det finns om en kvinna som kan gå och om en kvinna som sitter i rullstol. Normer har därför med diskriminering och makt att göra. Människor som passar in i normen blir accepterade, får fler möjligheter och mer makt att påverka samhället och sitt eget liv. Personer som inte passar in i normen riskerar att bli sämre behandlade, trakasserade och diskriminerade. (Informationsverige.se 2021)

Att följande rapport skrivs med ett rättssociologiskt perspektiv betyder således en ambition att undersöka de formella normernas förhållande till det praktiska utfallet rörande vilka normer som formar det strategiska tillgänglighetsarbetet.

1.2 Bakgrund

I detta avsnitt ges en bakgrund om situationen för personer med funktionsnedsättning, diskrimineringsrätt och kunskapsläget, först ges dock en kort historisk bakgrundsbeskrivning.

1.2.1 Situationen för personer med funktionsnedsättning

Situationen för personer med funktionsnedsättning förr

Tillgängligheten till den fysiska miljön för personer med funktionsnedsättning har förändrats över tid. I början på 1900-talet organiserade de nordiska länderna utställningar om lämpligt boende för arbetarklassen. Syftet var att skapa mer humana levnadsförhållanden (Andersson 2022, s. 190 ff.). Andersson konstaterar att socialdemokratien:

I stor utsträckning anslutit sig till uppfattningen att arkitektonisk design av byggnader och fysisk planering är faktorer som präglar samhälleliga visioner. En social hierarki gick att urskilja i gestaltningen av den byggda miljön. Boende för människor med särskilda egenskaper [...] var förlagt till storskaliga institutioner som separerade dessa grupper från övriga befolkningen (Andersson 2022, s. 190, fritt översatt).

Under denna period etableras successivt folkhemmet. Folkhemmet kännetecknas av en funktionalistisk design med standardisering, där den traditionella familjen och personer *utan* funktionsnedsättning utgör normen. Människor med funktionsnedsättning antogs inte höra hemma här, utan uppfattades istället vara vård och omsorgsobjekt som skulle leva i institutionella miljöer¹ (denna inställning dominerade fram till 1970-talet) (Andersson 2022; Bergh 1996; Lindqvist 2016, s. 182 ff.; Rudberg 1999).

Under 1960-talet infördes vissa bestämmelser om tillgänglighet i plan- och bygglagen (PBL). Numera skulle alla offentliga byggnader vara tillgängliga för personer med nedsatt rörelseförmåga. Under 1970-talet utvidgades tillgänglighetskravet till att även gälla bostäder och personer med nedsatt orienteringsförmåga. Över tid kan man sammanfattningsvis konstatera att regleringen gått från slumpmässiga minimimått och rekommendationer till bindande regler (Andersson 2022, s. 198–203). Fokus har även

¹ Mot slutet av 1960-talet verkade bland annat R-förbunden för en avinstitutionisering som möjliggjort för personer med funktionsnedsättning att bo hemma och leva ute i samhället med anpassat stöd. Tidigare användes olika former av tvångsvård i större utsträckning, ofta med bristande rättssäkerhet som följd. Efterhand ökade betoningen på människans frihet samt hennes beroende av, och ansvar för, sin omgivning (Grönwall *et al* 2020).

skiftat från ett enskilt fokus på personen med funktionsnedsättning, till relationen mellan personen med funktionsnedsättning och hinder i det omgivande samhället. Parallellt har begrepp som delaktighet, valfrihet, jämlikhet och mänskliga rättigheter hamnat i fokus (Lindqvist 2016, s. 182 ff.). Samhällets ökade individualisering har även ökat kraven och förväntningarna på att ge alla personer möjlighet till frihet och delaktighet. Som ett led i denna ökade ambition har en ”normkritik” utvecklats för att synliggöra olika begränsningar som reproduceras socialt. Normernas betydelse för strategiskt tillgänglighetsarbete kommer vi att återkomma till i rapporten ur olika perspektiv.

Situationen för personer med funktionsnedsättning idag

I Sverige uppskattas andelen personer med funktionsnedsättning idag vara 10–30 procent (MFD 2022a). Man kan exempelvis ha rörelsenedsättning, svårt att läsa, svårt att förstå, se dåligt, höra dåligt, ha neuropsykiatrisk diagnos, omfattande problem med psykisk ohälsa eller allergi (Funka u.å.).

Funktionsnedsättningen kan påverka personers levnadsförhållanden på olika sätt. SCB:s statistik visar att personer med funktionsnedsättning på gruppnivå har det sämre med avseende på bland annat våld och hot, boende, ekonomi, fritid, hälsa, sociala relationer, sysselsättning, och utbildningsnivå jämfört med befolkningen i övrigt. Endast 14,8 procent av personer med funktionsnedsättning är nöjda med livet i hög grad. Samma siffra för befolkningen i övrigt är 29,6. Vidare uppger 39,1 procent av personer med funktionsnedsättning att de är nöjda med livet i låg grad. För befolkningen i övrigt ligger denna siffra endast på 10,2 procent (SCB 2022).

Att personer med funktionsnedsättning har sämre levnadsförhållanden beror bland annat på negativ särbehandling och diskriminering. På grund av faktorer som kön, etnicitet, funktionsnedsättning och ålder, omständigheter som en person inte direkt kan påverka, har vissa grupper det svårare att få tillgång till centrala delar av samhället så som sjukvård, arbete, bostad eller utbildning (Hellborg, 2018, s. 25). Motstånd mot diskriminering växte först fram inom arbetslivet – exempelvis i form av förbud mot könsdiskriminering på arbetsmarknaden – och har senare via utbildningsområdet blivit ett allt bredare fält. Idag talas det ofta om till exempel normkritik inom den allmänna samhällsdebatten. Även kampen för att öka acceptansen och delaktigheten i samhället för personer som avviker från normen har pågått länge och varit en viktig drivkraft i samhället. Tidigt engagerade sig olika filantropiska organisationer: under 1800-talet, och under 1900-talet växte klient- och brukarorganisationerna fram som viktiga opinionsbildare (Grönwall *et al* 2020).

Förenta nationernas (FN:s) konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är det första bindande människorättsinstrument på internationell nivå som särskilt behandlar personer med funktionsnedsättning. Konventionens syfte

är att ”främja, skydda och säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning och att främja respekten för deras inneboende värde” (Regeringskansliet 2008, s. 7). Konventionen utgör ett kraftfullt verktyg för att man lättare ska finna vägar för att förverkliga funktionsnedsatta personers rättigheter genom utarbetande och genomförande av rättsliga, politiska och praktiska åtgärder. Därtill finns en rad övervakningsmekanismer som syftar till att bevaka genomförandet av konventionen.

På nationell nivå antog Sveriges riksdag 2017 en nationell funktionshinderspolitik som är baserad på ’Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning’ (Socialdepartementet 2017). Personer med funktionsnedsättning inkluderas idag även i regeringsformen (SFS 1974:152), i 1 kap. 2 § står det exempelvis att:

Den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

[...]

Det allmänna ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället och för att barns rätt tas till vara. Det allmänna ska motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, *funktionshinder*, sexuell läggning, ålder eller andra omständigheter som gäller den enskilde som person. (SFS 1974:152, 1 kap. 2 §, kursivering tillagd)

Diskrimineringsrätt

Det finns diskrimineringsreglering på olika nivåer så som inom folkrätten (konventioner), EU-rätten (direktiv), nationell rätt (lag och föreskrifter, där diskrimineringslagen står i centrum) och kollektivavtal. Utifrån denna bakgrunden har ett rättsområde vuxit fram som ibland kallas för likabehandlings- och diskrimineringsrätt (Equality Law). Utifrån ett rättssociologiskt perspektiv är det intressant att diskrimineringskyddet vuxit och utvecklats till ett eget rättsområde. Det faktumet speglar hur komplext regelverket är och att rättsläget är under ständig utveckling i relation till exempelvis ny praxis och förändrade samhällsförhållanden. En utredning har nyligen undersökt möjligheterna och behovet av ett utökat skydd mot diskriminering (SOU 2021:94). Att den rättsliga regleringen av att en person av en viss anledning får sämre behandling än någon annan i en jämförbar situation är ett eget rättsområde gör att det kan vara svårt att veta var de rättsliga gränserna går och att det finns flera faktorer som påverkar rättsområdets utveckling (den rättsvetenskapliga litteraturen på området blir också en viktig rättskälla för att tolka och systematisera gällande rätt).

1.2.2 Kunskapsläget

Tidigare forskning, utredningar och rapporter ger en bild av situationen för personer med funktionsnedsättning i relation till den fysiska miljön. 2022 utkom Hanna Egard *et al* med en tvärvetenskaplig antologi om otillgänglighet och samhällets vardagliga motstånd mot inkludering av personer med funktionsnedsättning. Boken utgår från Sverige och behandlar kollektivtrafik, kunskap, utbildning, lag och organisation (2022). Egard och Kristoffer Hansson har även visat hur digital teknologi i vardagslivet kan utgöra funktionshinder (2021). Därtill har Hansson (2019), genom observation av stadsrummet, synliggjort en dissonans mellan tillgänglighetskraven och försummelser, undantag och komplikationer, vilka kan knytas till ekonomiska praktiker. I samma anda uppmärksammar och diskuterar Camilla Nordgren (2009) dissonansen mellan rättsliga normer och de normer som personer med funktionsnedsättning möts av i praktiken. Slutligen ger David Wästerfors (2021) en uppdaterad och sammanfattande bild av tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Han skriver:

Dagens samhälle lovar att personer med funktionsnedsättning ska ha tillgänglighet till allt, men i praktiken finns många hinder och sättet som människor hanterar dessa kan lätt missas eller tas för givet av de som formulerar policys. [...] Användandet av dessa gemensamma men skraddarsydda metoder [som personer med funktionsnedsättning tillämpar för att överkomma hinder] visar svårigheterna med att bli accepterad som personer med funktionsnedsättning fortfarande möter, liksom den långtgående spänningen mellan stor retorik för inkludering och blygsamma resultat. (Wästerfors 2021, s. 265, fritt översatt)

Att det kan upplevas finnas en spänning mellan stor retorik för inkludering och blygsamma resultat är ett intressant och relevant observandum. Även andra forskare har problematiserat delar av tillgänglighetsdiskursen. Kathrina Mazurik *et al* undersöker fysiska och rumsliga hinder i ljuset av meningsskapande och kritiserar rådande förståelser av fysiska och rumsliga hinder som personer med rörelse- eller synnedsättning möter:

Den sociala modellen av funktionsnedsättning, som placerar funktionsnedsättning i samhälleliga attityder, förståelser, praktiker och institutioner, har förstärkt uppfattningen att den byggda miljön tenderar att begränsa, inskränka, segregera och till och med förtrycka funktionsvarierade individer. [...] Vi fann att deltagarna i allmänhet omformade deras möten med hinder [...] och förvandlade utmanande och dysfunktionella miljöer till sammanhängande och funktionella platser. (Mazurik *et al* 2014, s. 194–195, fritt översatt)

Tidigare forskning analyserar även hur organisationer arbetar med tillgänglighet i relation till fysisk planering. Lilian Müller *et al* (2021) undersöker kategorisering av människor i plan- och byggprocessen. Genom en analys av inkludering och exkludering visar forskarna att unga och friska personer står i förgrunden, medan äldre och personer med funktionsnedsättning sällan synliggörs. Müller *et al* (2022) identifierar även val och icke-val i stadsplaneringsprocessen som inkluderar eller exkluderar potentiella användare av den fysiska miljön och vad som krävs för att säkerställa allas tillgång till den byggda miljön. Vidare analyserar Berglind Hallgrimsdottir *et al* (2016) tillgänglighetspolicys i kommunal transportplanering och konstaterar att man tar hänsyn till tillgänglighetspolicys men att det är stora skillnader mellan kommuner.

Även Emil Gejrots kartläggning (2019) – som inte avgränsar studieobjektet till fysisk planering – ska nämnas i detta sammanhang. Han bidrar med kunskap om hur Region Skåne och kommuner i Skåne arbetar med aktiv involvering av personer med funktionsnedsättning och konstaterar att det finns väletablerade former för aktiv involvering men att dessa behöver utvecklas. Arbetet med aktiv involvering är inte systematiskt utan varierar godtyckligt – praktiken överrensstämmer inte med teorin. Gejrots kartläggning är särskilt relevant utifrån rapportens regionala tema och vi kommer därför att återkomma till den längre fram när våra egna resultat kommenteras.

Andra angriper slutligen problemområdet på ett mer abstrakt plan. Rob Kitchin sammanfattar marginaliseringen av personer med funktionsnedsättning genom tids- och rumsdimensionerna (1998) samtidigt som Susanne Iwarsson och Agneta Ståhl definierar och resonerar kring tre begrepp – tillgänglighet, användbarhet och universell design – som är av stor betydelse när man diskuterar relationen mellan människa och miljö (2003).

Sammanfattningsvis konstaterar vi att forskningen om personer med funktionsnedsättning täcker många ämnesområden och belyser frågan utifrån olika teoretiska och metodologiska ansatser. Samtidigt ger den tidigare forskningen även en bild av att diskrimineringsområdet är komplext och föränderligt, dessutom är ämnet relativt ungt och underbeforskat. Tillgänglighetsarbetet behöver därför utforskas vidare.

1.3 Centrala begrepp

I detta avsnitt definieras begrepp som är centrala för rapporten. Först definieras funktionsnedsättning. Därefter anges vad som kännetecknar funktionshinder, tillgänglighet och delaktighet. Slutligen introduceras fysisk planering.

1.3.1 Funktionsnedsättning

Innan begreppet funktionsnedsättning och det kommande begreppet funktionshinder definieras ska det betonas att dessa begrepp är under utveckling (Regeringskansliet 2008, s. 4). Flera av de begrepp som här presenteras formas av våra sociala föreställningar och normer och genom hur de används formas dess mening i en gemensam praktik.

Socialstyrelsen definierar en funktionsnedsättning som ”nedsättning av fysisk, psykisk eller intellektuell funktionsförmåga” (Socialstyrelsen u.å.). En fysisk nedsättning kan exempelvis utgöras av hörselnedsättning, synskada, allergi eller svårigheter att röra sig. En psykisk nedsättning kan vara bipolär sjukdom och en intellektuell funktionsnedsättning kan utgöras av Downs syndrom (MDF 2020; Sahlin 2007, s. 19). Socialstyrelsen skriver därtill att:

En funktionsnedsättning kan uppstå till följd av sjukdom eller annat tillstånd eller till följd av en medfödd eller förvärvad skada. Sådana sjukdomar, tillstånd eller skador kan vara av bestående eller av övergående natur. (Socialstyrelsen u.å.)

Funktionsnedsättningen kan således variera med avseende på typ, grad och tidslängd – det finns med andra ord en mångfald av funktionsnedsättningar (Regeringskansliet 2008, s. 5; Sahlin 2007, s. 19–20).

Funktionsnedsättningen påverkas även av personliga och sociala faktorer. En döv person kan till exempel vara bra på att läsa läppar och tekniska hjälpmedel kan i vissa fall minimera eller eliminera funktionsnedsättningen, exempelvis genom en hörapparat. Därtill bemöter samhället personer med liknande funktionsnedsättning på olika sätt. Funktionsnedsättning samverkar med andra sociala stratifikationskategorier, så som hudfärg, etnisk tillhörighet, ålder och kön (Lindqvist 2016; Regeringskansliet 2008, s. 5; Sahlin 2007, s. 19–20). Sammanfattningsvis anses en funktionsnedsättning således uppstå i samspillet mellan personer med funktionsnedsättning och sociala eller miljörelaterade hinder (Oppenheimer *et al* 2020, s. 677; Regeringskansliet 2008, s. 4).

Intresseorganisationer föreskriver att man använder uttrycket ’person med funktionsnedsättning’ istället för ’funktionsnedsatt’ eftersom ingen är (enbart) sin diagnos. Vidare föredrar intresseorganisationer benämningen ’funktionsnedsättning’ framför ’funktionsvariation’ eftersom det sistnämnda ”riskerar att förminska behoven hos personer med funktionsnedsättning” (FUB 2022) (Funktionsrätt Sverige 2018).

1.3.2 Funktionshinder

Ett funktionshinder är enligt Socialstyrelsen den ”begränsning som en funktionsnedsättning innebär för en person i relation till omgivningen” (Socialstyrelsen

u.å.). En mångfald av saker kan således utgöra funktionshinder. Myndigheten för delaktighet (MFD) exemplifierar vad som kan utgöra funktionshinder. De skriver:

Om du använder rullstol kan en trappa vara ett funktionshinder. [...] Om du har svårt att vara uppmärksam och sitta still i skolan kan ett stökigt klassrum vara ett funktionshinder. [...] Om du hör dåligt kan en otextad film på tv, bio eller Youtube vara ett funktionshinder. (MFD 2020a)

1.3.3 Tillgänglighet

Tillgänglighet rör utformningen av samhället. MFD skriver att:

Ett tillgängligt samhälle är utformat så att så många som möjligt kan använda och ta del av det. [...] Det handlar om att kunna ta del av den fysiska miljön och kunna ta sig runt i samhället. Det innebär också att få tillgång till information och kommunikation samt att kunna använda produkter och tjänster. (MFD 2022b)

Rättsvetaren Richard Sahlin beskriver tillgänglighet utifrån fyra perspektiv – han skriver om fysisk, kommunikativ, informativ och psykosocial tillgänglighet. Fysisk tillgänglighet innebär att inom- och utomhusmiljöer är tillgängliga för personer med funktionsnedsättning. Kommunikativ tillgänglighet handlar om att alla ”skall kunna ta emot information och interagera med andra” (Sahlin 2007, s. 156). Informativ tillgänglighet innebär att alla ska kunna ta del av information. Psykosocial tillgänglighet, slutligen, åsyftar attityder, kunskap och bemötande, vilka påverkar mötet mellan människor (Sahlin 2007, s. 156–157).

1.3.4 Delaktighet

MFD definierar även delaktighet. Myndigheten menar att:

Delaktighet handlar om att en person aktivt kan medverka i och vara en del av samhället. Det innebär att i så hög utsträckning som möjligt kunna välja självständigt, fatta egna beslut och påverka sitt eget liv. [...] Delaktighet förutsätter också att tjänster, produkter och miljöer är tillgängliga. Det gäller alla samhällets områden som exempelvis arbetsmarknaden, i skolan och i andra offentliga miljöer. (MFD 2022b)

Personer med funktionsnedsättning är överlag inte lika delaktiga i samhället som personer utan funktionsnedsättning (MFD 2022b).

1.3.5 Fysisk planering

Fysisk planering handlar om ”att bestämma hur mark- och vattenområden ska användas” (Boverket 2021a). För detta är plan och bygglagen (PBL) (SFS 2010:900) – som anger hur planläggning av mark, vatten och byggande ska hanteras – avgörande. Vidare beskriver PBL olika typer av fysisk planering – det finns en regionplan, en översiktsplan, områdesbestämmelser och detaljplaner (Boverket 2021a; Boverket 2022a).

Regionplanen hanterar kommunövergripande frågor (Boverket 2020a). Boverket beskriver att en regionplan:

Ska ange de grunddrag för användningen av mark- och vattenområden och de riktlinjer för lokaliseringen av bebyggelse och byggnadsverk som har betydelse för länet. Planen ska ge vägledning för beslut om översiktsplaner, detaljplaner och områdesbestämmelser. (Boverket 2021a)

Alla regioner har inte en regionplan, detta är endast obligatoriskt för Stockholm och Skåne. Regionplanen är inte bindande (Boverket 2021a).

Kommunen är en avgörande aktör i fysisk planering. Kommunen ansvarar för översiktsplan, områdesbestämmelser och detaljplaner (Boverket 2021a). Översiktsplanen ger en övergripande bild av hur mark- och vattenområden inom hela kommunen ska brukas. Översiktsplanen är inte bindande, utan vägledande (Boverket 2020b-c). Detaljplaner är – till skillnad från regionplaner och översiktsplaner – bindande. Dessa omfattar i regel endast ett eller ett fåtal kvarter och beskriver mer detaljerat var exempelvis nya byggnader får placeras (Boverket 2020b). Områdesbestämmelser utgör ett mellanting mellan översiktsplan och detaljplan. Här har kommunen möjlighet att ”reglera grunddragen i mark- och vattenanvändningen om det behövs för att säkerställa översiktsplanens syften eller tillgodose ett riksintresse” (Boverket 2020b). Områdesbestämmelser är bindande (Boverket 2021a).

Även om kommunerna är centrala aktörer inom fysisk planering så påverkas arbetet även av andra aktörer i praktiken. Boverket ansvarar för att vägleda och följa upp planeringen. Därtill har Länsstyrelsen, å statens vägnar, i uppgift att delta i samråd, tillhandahålla uppgifter och granska planförslag. Vidare ämnar den regionplan som introducerats ovan underlätta kommunernas arbete (Boverket 2020a; Boverket 2021a). Fysisk planering är således en process med många aktörer, där kommunen utgör den främsta av dessa.

Tabell 1: Olika aktörer och deras roll inom fysisk planering.²

AKTÖR	ROLL
BOVERKET	VÄGLEDER OCH FÖLJER UPP PLANERING
REGIONEN	ANSVARAR FÖR REGIONPLAN OCH TILLHANDAHÅLLER UNDERLAG OCH UPPGIFTER (GÄLLER FÖR REGION SKÅNE, STOCKHOLM OCH HALLAND). DELTAR I SAMRÅD OCH GRANSKNING AV ÖVERSIKTSPLANER
KOMMUNEN	ANSVARAR FÖR ÖVERSIKTSPLAN, DETALJPLAN OCH OMRÅDESBESTÄMMELSER
LÄNSTYRELSEN	DELTAR Å STATENS VÄGNAR I SAMRÅD, TILLHANDAHÅLLER UPPGIFTER OCH GRANSKAR PLANFÖRSLAG

² Tabellen presenterar översiktligt olika aktörer och deras roll kopplat till fysisk planering enligt plan- och bygglagen (inte en uttömmande bild av aktörernas fullständiga uppdrag och roller).

2 Teoretiska utgångspunkter

Syftet med denna rapport är att nå kunskap om hur tillgänglighetsarbete praktiseras inom strategisk fysisk planering i Skåne, utifrån ett fokus på sociala och rättsliga normer. Region Skåne som beställt föreliggande kartläggning har efterfrågat att analysen utgår från ett rättssociologiskt perspektiv för att förstå relationen mellan rättsliga normer och övriga sociala normer av relevans inom fältet. Vad ett rättssociologiskt perspektiv på normer innebär som teoretisk utgångspunkt kommer att kortfattat presenteras i detta kapitel. Dessförinnan introduceras normbegreppet.

2.1 Normer

I detta avsnitt definieras normbegreppet översiktligt. Därefter belyses normens funktion och olika normtyper av relevans för rapporten.

2.1.1 Definition

Det råder delade meningar om hur normbegreppet ska förstås inom samhällsvetenskapen i stort liksom inom rättssociologin (Baier & Svensson 2009, s. 24–25; Gibbs 1981, s. 67; Hydén 2002, s. 95). Mycket förenklat kan en norm emellertid förstås som en handlingsanvisning (Baier & Svensson 2009, s. 60; Hydén 2002, s. 100, 113). I denna rapport utgår vi dock från Matthias Baier och Måns Svenssons något mer utförliga definition. De skriver att:

Normer utgör (a) imperativ som är (b) socialt reproducerade och (c) utgör individens uppfattning avseende omgivningens förväntningar på det egna beteendet. (Baier & Svensson 2009, s. 72, kursivering borttagen)

Att *normer är imperativ* innebär att de är normativa, de påbjuder en viss handling. Med andra ord kan normer förstås som handlingsanvisningar. Att *normer är socialt reproducerade* innebär att de uppträder i en social kontext och befäster en särskild social kontext när de utövas. Det tredje påståendet – att *normen utgör individens uppfattning*

avseende omgivningens förväntningar på det egna beteendet – kan förenklat knytas till kollektiva förväntningar (Baier & Svensson 2009, s. 68–72).

2.1.2 Funktion

Normer fyller en rad funktioner. Göran Therborn menar att normen sätter gränser för vad som är tolererbart handlande (Therborn 1993, s. 2). Vidare reducerar normer till exempel komplexitet samtidigt som de koordinerar handlande, distribuerar makt och integrerar människor med varandra (Baier & Svensson 2009, s. 176–183). Normen kan förstås som:

En mekanism för verksamhet. [...] Enkelt uttryckt så medverkar normen till att saker händer. Beroende på hur de bakomliggande värdena ser ut så kan normen som instrument både bibehålla *stabilitet* i samhället, men också medverka till *förändring*. [...] Den övergripande funktionen hos normen är just att transformera värden till handlingar, att överbygga börtat och varat. (Baier & Svensson 2009, s. 182–183)

Inom det rättssociologiska forskningsfältet har normers funktion ofta lyfts fram som en social tillgång i samhället. Ur ett funktionalistiskt perspektiv har normer ett värde och fungerar ofta i praktiken som en länk mellan det sociala livets informella regler och det formella samhällets rättsregler. Funktionen blir då att verka i ett komplext samspel mellan olika faktorer med olika effekter och konsekvenser som kan bedömas utifrån olika rättspolitiska perspektiv.

2.1.3 Normtyper

Det finns många sorters normer och sätt att kategorisera dessa på. Vi ska här nämna två av dem. För det första beskriver Håkan Hydén³ tre typer av normer: konstruktiva normer, kompetensnormer och handlingsnormer. Konstruktiva normer ”fastställer hur interaktion förväntas äga rum” (Hydén 2002, s. 109). Det kan exempelvis vara spelregler eller språkregler. Kompetensnormer ”anger vem eller vilka som skall eller bör fatta beslut, utföra bestämda handlingar eller ta ansvar för resultatet” (Hydén 2002, s.

³ Eftersom Håkan Hydéns normmodell intar en central roll för projektet som presenteras i rapporten kan en kort presentation av upphovspersonen vara lämplig: ”Håkan Hydén är docent i privaträtt, professor i rättssociologi sedan 1988, medlem av World Academy of Arts and Sciences, ledamot av Research Committee for Sociology of Law och ledamot i styrelsen för det internationella rättssociologiska institutet, Onati, Spanien. Från och med juni 2022 är Håkan Hydén anställd vid Högskolan i Halmstad som gästprofessor på deltid i normvetenskap med fokus på transformativ innovation” (källa: <https://www.soclaw.lu.se/hakan-hyden>).

109). Den sista kategorin – handlingsnormer – föreskriver handlande. Det handlar alltså om hur människor bör göra (Hydén 2002 s. 110).

För det andra skildrar Hydén fyra typer av normer som kan knytas till olika handlingssystem: sociala normer som kopplas till det socio-kulturella systemet, rättsliga normer⁴ som kopplas till det politiskt/administrativa systemet, strukturella och strategiska normer som kopplas till det ekonomiska systemet samt tekniska och ekologiska normer som koppas till de naturgivna systemen. Dessa system med tillhörande normer påverkar varandra och bidrar till att en norm reproduceras (Hydén 2002, s. 114–128).

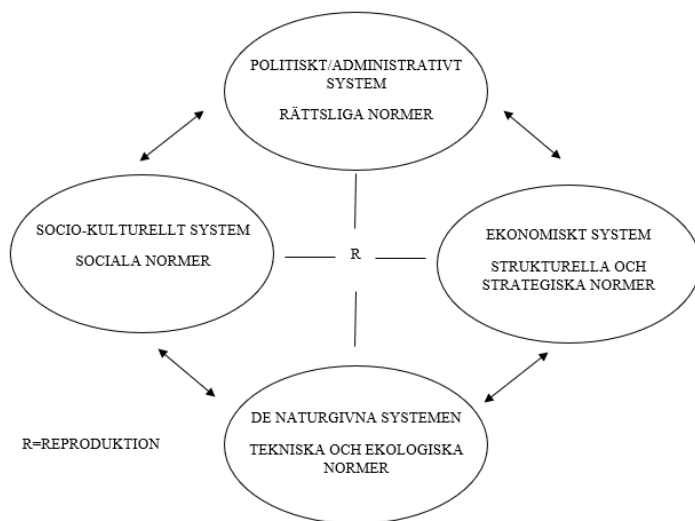

Illustration 1: Normer och handlingssystem (Hydén 2002, s. 115).

Dessa normer återfinns på olika nivåer – det finns normer på makro-, meso- och mikronivå. Normerna täcker dessutom olika områden. Detta innebär att det ibland uppstår konflikt mellan normer (Hydén 2002 s. 112–113). Normperspektivet inom rättssociologin rör sig främst på en systemnivå eller på makronivå även om normperspektivet knyter samman olika nivåer, inklusive individnivån, utan att för den delen begränsas till en beteendevetenskap med mer eller mindre psykologiserande ambitioner.

⁴ Rättsliga normer utgörs exempelvis av ”grundlag, lag, förordning, föreskrifter och allmänna råd” (Baier & Svensson 2009, s. 78–79, kursivering borttagen).

2.2 Normmodellen

Hydén har för några årtionden sedan presenterat en normmodell som är ett samhällsvetenskapligt analysinstrument varigenom mänskligt handlande kan rekonstrueras och förstås i termer av normer. Denna normmodell utgör kärnan i vår rapport för att strukturera och analysera vårt material. Modellen kan förenklat sägas beskriva vad som krävs för att en norm ska omsättas i handling. Hydéns normmodell utgår från att normer har tre förutsättningar: värde/vilja (V), kognition/kunskap (K) och systemvillkor/möjligheter (SM) och dessa förutsättningar kan inte existera utan varandra (Hydén 2002).

Det första begreppet – *vilja* – ”hängar samman med vilka värden som individen omfattar och vilka drivkrafter som gör sig gällande, dvs motiven för människans handlande” (Hydén 2002, s. 285). Här är begrepp som samvete, etik, moral, religion, politik, ekonomi, makt och intressen centrala (Hydén 2002, s. 287).

Det andra begreppet – *kunskap* – knyts till kognition. Hydén skriver att ”[k]unskap är beroende av hur vi ser och uppfattar världen” (Hydén 2002, s. 285). Kunskapen kan påverkas av sådant som kön, klass, etnicitet, ålder och funktionalitet.

Det tredje begreppet – *möjligheter* – åsyftar systemvillkor. Dessa systemvillkor kan ha med naturen, fysiken, biologin och samhället (så som ekonomiska politiska och/eller administrativa system) att göra (Hydén 2002, s. 287; se även Palmstierna & Sonander 2021).

Normmodellen har använts i ett flertal avhandlingar och rapporter genom åren, för ett aktuellt och relevant exempel, se Palmstiernas och Sonanders rapport om förutsättningarna för att beakta barnkonventionen i Malmö stads verksamheter (Ibid).

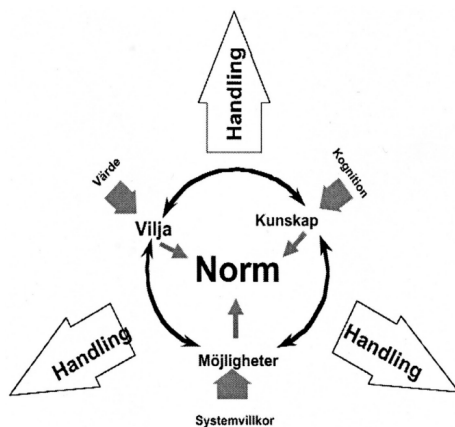

Illustration 2: Normmodellen (Hydén 2002, s. 284).

3 Metod och material

I detta kapitel beskrivs först rapportens abduktiva ansats, den samverkan med Region Skåne som legat till grund för rapportskrivandet samt analysobjekten. Därefter presenteras det material som undersökts liksom metoden för att analysera detta.

3.1 En abduktiv ansats

Rapporten har utgått från en abduktiv ansats, där induktiva och deduktiva angreppssätt överlappar. Det innebär att material, metod och teori valdes i ljuset av varandra (Wagenaar 2015, s. 241 ff.). Detta angreppssätt lämpade sig särskilt väl då vi inte arbetat med frågor om tillgänglighet inom strategisk fysisk planering tidigare. Med andra ord utgick denna rapport från en icke-linjär forskningsmetod. Utifrån en teoretisk idé om parallella normbildningsprocesser analyserades till exempel material som rör både nationell, regional och kommunal nivå. Vidare förstod vi, genom att beakta oss med översiktsplaner, att dessa ofta är generella till sin natur och att tillgänglighetsarbetet skiljer sig åt mellan kommuner. Således valde vi ett brett teoretiskt ramverk, som kunde appliceras på allt material. Detsamma gäller intervjufrågorna. Eftersom kommunernas tillgänglighetsarbete utifrån översiktsplanerna framstår diversifierat valde vi att ställa förhållandevis öppna frågor under intervjuerna. Att arbeta utifrån en abduktiv ansats betyder således att vi "blandat" olika teorier och forskningsstrategier, det empiriska och faktabaserade förfarande har inspirerats av ett teoretiskt resonerande sätt att gå till väga och vice versa. Detta har passat väl eftersom vi som samhällsmedborgare inom regionen själva är en del av det fält som vi mäter och har egna normer och förförståelser kring ämnet och fenomenet. Därtill ligger den abduktiva ansatsen också i linje med ett rättssociologiskt perspektiv där växelverkan mellan sociala informella normer och rättsliga formella dito står i centrum för kunskapsintresset (jfr. s. 10).

3.2 Samverkan med Region Skåne

Rapporten presenterar uppdragsforskning som har producerats på uppdrag av, och i samarbete med, Region Skåne och Rättssociologiska institutionen vid Lunds universitet. Region Skåne har således fastslagit rapportens ramar och getts inblick i kartläggningen genom återkommande möten. Inledningsvis skedde dessa varje vecka, vartefter dialog fördes varannan vecka. Under dessa möten diskuterades frågor om rapportens inriktning och praktiska utmaningar. Region Skåne har därtill, bland annat, varit behjälplig vid kommunurval och andra urvalsfrågor under processen.

3.3 Analysobjekt

Kartläggningen analyserar strategisk fysisk planering på regional och kommunal nivå, med tyngdpunkt på den sistnämnda. Nedan ges en kort introduktion till, och motivering av, analysobjekten.

Syftet med föreliggande rapport är att kartlägga hur tillgänglighetsarbetet i strategisk fysisk planering i Skåne praktiseras i ljuset av sociala och rättsliga normer. På grund av projektets avgränsade omfattning har vi efter samråd med beställaren Region Skåne valt att analysera arbetet på sex kommuner och inom Region Skåne. Fokus har dock legat på kommunerna, där vi både undersökt relevant textmaterial och genomfört intervjuer av nyckelpersoner inom det lokala tillgänglighetsarbetet. I Region Skånes fall har vi valt att endast analyserat texter. Detta innebär att vi inte kan dra generella slutsatser utanför den aktuella regionens gränser. Vi vill ge en relevant och rättvisande lägesbild av hur de aktuella analysobjekten faktiskt arbetar inom fältet i praktiken utifrån ett medborgarperspektiv. Det finns emellertid, såvitt vi kan se, inga avgörande skäl att tro att andra kommuners arbete skiljer sig avsevärt från de som analyserats utifrån vårt urval. Vi har en välvald representation av kommuner med olika storlek, geografisk placering och politisk styrning för att göra rättvisa åt de olika förhållanden som råder inom en region.

3.3.1 Kommuner och urval

Kommunerna i Sverige har ett flertal obligatoriska åtaganden – de ansvarar för social omsorg, utbildning, plan och byggfrågor, miljö och hälsoskydd, renhållning och avfallshantering, vatten och avlopp, räddningstjänst, krisberedskap och civilt försvar, biblioteksverksamhet och bostäder. Utöver dessa obligatoriska uppgifter kan lokalpolitiker besluta om ytterligare åtaganden, vilka kan röra kultur och fritid, energi,

sysselsättning och näringslivsutveckling. Den kommunala verksamheten finansieras främst av kommunalskatten. Utöver den kan kommunen söka statsbidrag och ta ut avgifter för tjänster (SKR 2021a). På grund av den svenska samhällsmodellen bär kommunen som synes en stor del av välfärdsansvaret. Därför har kommunen också stor betydelse för tillgänglighetsarbetet för personer med funktionsnedsättning (SOU 2019:23, s. 18). Således utgör kommunerna det primära analysobjektet i rapporten. Notera att det kommunala självstyret medför att medborgarna har nära till besluten och att verksamheten kan och bör anpassas utifrån lokala och regionala förutsättningar vilket innebär att kommunernas verksamhet skiljer sig åt.

Sveriges kommuner och regioner (SKR) erbjuder en kommungruppsindelning som avser underlätta analys och jämförelse. Kommunerna grupperas enligt sådant som tätortsstorlek, avstånd till större tätort och pendlingsmönster. Detta ger upphov till tre större kommungrupper: storstäder och storstadsnära kommuner; större städer och kommuner nära större stad; samt mindre städer/tätorter och landsbygdskommuner (SKR 2022). I Skåne finns det även kommunala samverkanskonstellationer i form av fyra delregionala kommunsamarbeten – ”Skånes fyra hörn”, nordvästra Skåne (Familjen Helsingborg), nordöstra Skåne (Skåne Nordost), sydvästra Skåne (Malmö-Lundregionen) och sydöstra Skåne (Sydöstra Skånes Samarbetskommitté [SÖSK]) (Region Skåne 2022a). Vi har analyserat sex kommuners arbete med tillgänglighet i strategisk fysisk planering. I urvalet av dessa har vi eftersträvat representation, både med hänsyn till SKR:s kommungruppsindelning och kommunernas geografiska placering. Vi har med andra ord använt oss av ett stratifierat målstyrt urval (Bryman 2016, s. 497). Kommuner valdes ut i samråd med Region Skåne.

Rapporten syftar till att få en övergripande bild av tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering – syftet är alltså inte att utvärdera enskilda kommuner. På grund av detta, och för att få intervjupersoner att ställa upp, är kommunerna anonymiserade.

3.3.2 Region Skåne

Även regionen har betydelse i fysisk planering då man ansvarar för exempelvis kommunövergripande fysisk planering och kollektivtrafik (Boverket 2021a; SKR 2021b; SOU 2019:23, s. 18). I denna kartläggning har vi fokuserat på Region Skånes uppdrag med kommunövergripande fysisk planering. Kollektivtrafiken berörs i detta sammanhang, liksom i kommunernas egna strategiska fysiska planering, men utgör inte ett självständigt analysobjekt.

3.4 Material

I detta avsnitt presenteras först de texter som analyserats på kommunal och regional nivå, liksom hur materialet lästes. Därefter introduceras intervjuerna. Här beskrivs både hur intervjupersonerna kontaktades och hur själva genomförandet av intervjuerna gick till.

3.4.1 Officiella texter

För att få en bild av de normer som styr fysisk planering på nationell nivå, vilka potentiellt präglar den regionala och kommunala fysiska planeringen, tog vi i ett första steg framför allt del av information från Boverket, Regeringskansliet och svensk författningssamling. För att få förståelse för normer gällande personer med funktionsnedsättning på nationell nivå hämtades information i synnerhet från MFD, Socialstyrelsen, Regeringskansliet, svensk författningssamling och intresseorganisationer. I detta skede fick vi kunskap om strukturen som präglar strategisk fysisk planering på regional och kommunal nivå. Utifrån denna kunde vi sedan identifiera relevanta dokument att analysera.

Texterna från kommunal och regional nivå bearbetades till en början översiktligt. Vi bekantade oss exempelvis med formen för – och innehållet i – översiktsplaner, samrådsredogörelser och granskningsyttranden. Därefter fokuserade vi på de delar i texterna där frågor om tillgänglighet behandlades.

Kommunal nivå

I kommunens arbete, i synnerhet med fysisk planering, spelar översiktsplanen en avgörande roll. Boverket beskriver att översiktsplanen ”har en viktig roll som måldokument och vägvisare mot en hållbar framtid och ska ange inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den fysiska miljön” (Boverket 2021b).

En översiktsplan innehåller många olika delar som delvis överlappar. För det första ska översiktsplanen som bekant ange grunddragen för mark- och vattenanvändning. Denna ska redovisas på en (möjligen flera) kartor. För det andra behandlar översiktsplanen den byggda miljön. Här återfinns riktlinjer för placering och utformning av den byggda miljön som vägleder efterföljande detaljplan och områdesbestämmelser. För det tredje inbegriper översiktsplanen redovisning av riksintressen (Boverket 2020d). Boverket beskriver att riksintressen:

Gäller geografiska områden som har utpekats därför att de innehåller nationellt viktiga värden och kvaliteter. Områden kan vara av riksintresse för både bevarande och exploatering men också för yrkesfiske och rennäringen. (Boverket 2022b)

För att värna dessa områden samråder kommunen med Länsstyrelsen, som tillvaratar statens intressen. För det fjärde beskriver översiktsplanen hur gällande miljö kvalitetsnormer ska efterlevas. För det femte berör översiktsplanen allmänna intressen (Boverket 2020d). Boverket definierar allmänna intressen som:

Samhällets gemensamma intressen som ska beaktas och tillgodoses i all planläggning. (Boverket 2022c)

Utveckling av bostadsbeståndet utgör, enligt PBL, ett exempel på ett sådant allmänt intresse. För det sjätte ska översiktsplanen beskriva hur kommunen i fråga samordnar översiktsplanen med ”nationella och regionala mål, planer och program” (Boverket 2020d). Det handlar exempelvis om integration, avfallshantering och elektronisk infrastruktur. För det sjunde ska översiktsplanen ”peka ut områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen” (Boverket 2020d). Sist men inte minst ska översiktsplanen, för det åttonde, beskriva klimatrelaterade risker för skador på den byggda miljön (Boverket 2020d). Boverket skriver att översiktsplanen ska redogöra för:

Klimatrelaterade risker för skador på den byggda miljön till följd av översvämning, ras, skred och erosion. Av översiktsplanen ska det även framgå hur dessa risker kan minska eller upphöra. (Boverket 2020d)

Vid antagandet av översiktsplanen ingår bland annat en samrådsredogörelse och ett granskningsyttrande (Boverket 2020c). I en samrådsredogörelse besvarar kommunen synpunkter från en mångfald av aktörer som inkommit om översiktsplanen. I granskningsyttrandet lämnar staten, via Länsstyrelsen, sina synpunkter på översiktsplanen. Här yttrar sig Länsstyrelsen om: riksintressen; miljö kvalitetsnormer; redovisningen av områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen och dessas relation till miljöbalken; användning av mark- och vattenområden som berör mer än en kommun; samt bebyggelses relation till människors hälsa och säkerhet, risk för olyckor, översvämning eller erosion (Boverket 2020e; Boverket 2022d).

Översiktsplaner, samrådsredogörelser och granskningsyttranden har i de flesta fall funnits att tillgå på kommunernas hemsidor. I andra fall fick vi tillgång till dessa via kommunernas servicecenter. I vissa fall har kommunerna haft en pågående översyn av översiktsplanen. Vi har då analyserat den översiktsplan som gäller i dagsläget. Dessa översiktsplaner är från (eller är reviderade) år 2022 (kommun 2), 2021 (kommun 1 & 3) och 2018 (kommun 4–6).

Till strategisk fysisk planering kan man, utöver översiktsplaner, även räkna andra strategiska dokument. Dessa kan exempelvis utgöras av policys som rör särskilda frågor, såsom tillgänglighet. I vissa fall har översiktsplanerna eller intervju personerna refererat

till dessa. I analysen tar vi hänsyn till existensen av dessa, men vi har inte haft möjlighet att kartlägga innehållet i själva dokumenten.

Regional nivå

På regional nivå analyserades Regionplanen för Skåne (Region Skåne 2022b), Region Skånes utvecklingsstrategi (Region Skåne 2020) och Region Skånes program för att tillgodose personer med funktionsnedsättning (Region Skåne 2022c).

3.4.2 Intervjuer

Efter genomgång av kommunernas hemsidor och kontakt med kommunernas servicecenter för att få en bild av vem som ansvarar för fysisk planering, i synnerhet strategisk sådan, kontaktades relevanta tjänstepersoner via mejl. Mejllet innehöll uppgifter om kartläggningens syfte, förslag på tidpunkt för intervjun och dess längd samt information om att intervjun skulle hållas digitalt, att intervjun var frivillig och att kommunen skulle anonymiseras. Här fanns också uppgifter om Region Skånes projekt som kartläggningen utgör en del av samt kontaktuppgifter till relevanta tjänstepersoner på Region Skåne och Rättssociologiska institutionen (för fullständigt kontaktmejl, se bilaga 1). I vissa fall vidarebefordrades mejlet av tjänstepersonen till lämplig kollega, som i sin tur svarade. Vi har således tillämpat ett bekvämlighetsurval (Bryman 2016, s. 243).

Alla kommuner som kontaktades valde att delta i intervjuerna som hölls digitalt i början av december 2022 och varade mellan en halvtimme och en timme. Tjänstepersonerna som intervjuades bedömdes vara nyckelpersoner inom fältet, men har olika typer av uppdrag – vissa är planeringsarkitekter, andra samhällsstrateger, projektledare för översiktsplanen, enhetschefer för översiktsplanen eller samhällsbyggnadschefer. De arbetar också på olika förvaltningar. Bland intervjupersonerna fanns förvaltningar som uppgavs arbeta med stadsbyggnad, kommunledning, miljö- och samhällsbyggnad samt miljö och teknik. I ett fall deltog två personer från samma kommun i intervjun. Kommunerna delgavs frågorna innan intervjun (här fanns även centrala begrepp definierade) och intervjuanteckningarna i efterhand. Intervjuanteckningar togs för hand och renskrevs på dator innan de vidarebefordrades till intervjupersonerna som erbjöds möjlighet att korrigera. Inga känsliga personuppgifter nämndes under intervjuerna och inga känsliga personuppgifter samlades därför in.

Vi genomförde kvalitativa semistrukturerade intervjuer. Denna typ av intervju kännetecknas av generella och öppna frågor. Här intresserar man sig för intervjupersonens förståelse av ett visst fenomen – man låter till exempel intervjupersonen tala fritt för att nå kunskap om vad hen anser är viktigt (Bryman 2016,

s. 560 ff.). Intervjuerna inleddes med en fråga om intervjupersonernas arbetsplats och arbetsuppgifter, varefter vi bad dem resonera fritt kring tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering. Därefter uppmanades intervjupersonerna beskriva hur tillgänglighetsarbetet går till på deras kommun. Efter detta ställdes frågor kopplade till Hydéns normmodell – vi frågade om intervjupersonernas kunskap, möjlighet och vilja i relation till tillgänglighetsarbetet. Slutligen bad vi intervjupersonerna diskutera hur graden av social delaktighet kan öka genom ett mer tillgängligt fysiskt rum (för fullständig intervjuguide, se bilaga 2).

Intervjupersonerna kan inte antas representera hela kommunens förståelse av strategiskt tillgänglighetsarbete, de har överlag svarat – och betonat att de svarar – utefter sina egna erfarenheter och hur de arbetar med de aktuella frågorna inom organisationen.

Känsliga personuppgifter och etikprövning

Utredningen har inte behandlat känsliga personuppgifter och har därför inte etikprövats (Etikprövningsmyndigheten u.å.; SFS 2003:460).

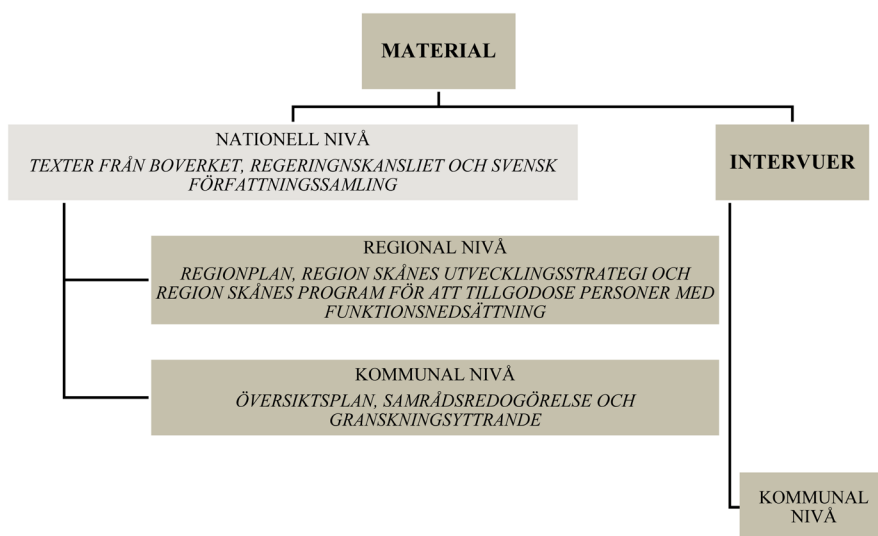

Illustration 3: Materialöverblick.

4 Resultat

I detta kapitel presenteras först nationella tillgänglighetsnormer. Därefter analyseras regionala och kommunala tillgänglighetsnormer, liksom regionens och kommunernas kunskap, möjlighet och vilja i relation till tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering utifrån Hydéns normmodell.

4.1 Nationella tillgänglighetsnormer

Vi har tidigare konstaterat att rättsociologin intresserar sig för hur rättsregler och rättsväsendet påverkar och påverkas av andra samhälleliga normer. Det kan dels finnas en dissonans eller ”gap” mellan lagboken och den rättsliga praktiken, dels parallella normer som delvis överlappar men utvecklas olika över tid och rum (Baier, Svensson & Nafstad 2018; Pound 1910). I detta avsnitt kartlägger vi i ett första steg nationella normer, både gällande personer med funktionsnedsättning och gällande tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering. Det återstår därefter att se vilken eller vilka – om någon – utav dessa normer som återkommer på regional och kommunal nivå.

Nedan diskuteras först konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och det nationella målet samt inriktningen för funktionshinderspolitiken som knyts till konventionen. Därefter presenteras regelverk som är av betydelse för tillgänglighetsarbetet inom fysisk planering. Slutligen introduceras Agenda 2030.

4.1.1 Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

År 2007 undertecknade Sverige FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och den 4 december 2008 beslutade regeringen att ratificera densamma. Ofta kallas denna konvention CRPD (Convention on the Rights of Persons with Disabilities). Konventionen syftar till att:

Främja, skydda och säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning och att främja respekten för deras inneboende värde.

Personer med funktionsnedsättning innefattar bl.a. personer med varaktiga fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar, vilka i samspel med olika hinder kan motverka deras fulla och verkliga deltagande i samhället på lika villkor som andra. (Regeringskansliet 2008, s. 7)

I konventionen betonas mångfalden hos personer med funktionsnedsättning och att funktionsnedsättningen interagerar med andra stratifikationskategorier, såsom etnicitet, kön och ålder (Regeringskansliet 2008, s. 5).

Konventionen utgår från åtta allmänna principer:

- a) respekt för inneboende värde, individuellt självbestämmande, innefattande frihet att göra egna val samt enskilda personers oberoende,
- b) icke-diskriminering,
- c) fullständigt och faktiskt deltagande och inkludering i samhället,
- d) respekt för olikheter och acceptering av personer med funktionsnedsättning som en del av den mänskliga mångfalden och mänskligheten,
- e) lika möjligheter,
- f) tillgänglighet,
- g) jämställdhet mellan kvinnor och män,
- h) respekt för den fortlöpande utvecklingen av förmågorna hos barn med funktionsnedsättning och respekt för funktionsnedsatta barns rätt att bevara sin identitet. (Regeringskansliet 2008, s. 8)

Konventionen konstaterar att diskussion om funktionsnedsättning och funktionshinder måste integreras i arbetet med andra frågor, inte minst i arbetet med Agenda 2030 (Regeringskansliet 2008, s. 4).

För att säkerställa att länderna som ratificerat avtalet efterlever det, föreskriver konventionen att staterna ska upprätta en eller flera så kallade mekanismer som övervakar genomförandet. Även EU har en sådan mekanism som kompletterar staternas egna mekanismer (FRA 2022; Regeringskansliet 2008, s. 29).

Centrala begrepp

Nedan presenteras konventionens förståelse av begreppen diskriminering, deltagande och tillgänglighet som de allmänna principerna utgår från.

Diskriminering åsyftar i detta sammanhang:

Varje åtskillnad, undantag eller inskränkning på grund av funktionsnedsättning som har till syfte eller verkan att inskränka eller omintetgöra erkännande, åtnjutande eller utövande på lika villkor som andra av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på det politiska, ekonomiska, sociala, kulturella och civila området eller på andra områden. Det omfattar alla former av diskriminering, inklusive underlåtenhet att göra skäligen anpassning. (Regeringskansliet 2008, s. 7)

Skälig anpassning avser i sin tur nödvändiga och ändamålsenliga förändringar för personer med funktionsnedsättning, som inte medför oproportionerliga eller omotiverad börda (Regeringskansliet 2008, s. 7).

Deltagande är ytterligare ett centralt begrepp i konventionen. Deltagandet gäller i samhällliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella områden. Detta förutsätter åtgärder för att främja – allra helst självständig – rörlighet för personer med funktionsnedsättning (Regeringskansliet 2008, s. 6, 17–18, 26–28). I anslutning till detta föreskriver konstitutionen att personer med funktionsnedsättning ska ges möjlighet att aktivt delta i beslutsfattande, inte minst i frågor som rör gruppen (Regeringskansliet 2008, s. 5, 9). Denna idé sammanfattas ofta 'ingenting om oss utan oss' (Gejrot 2019).

Även *tillgänglighet* är ett centralt begrepp i konventionen. Personer med funktionsnedsättning ska ha tillgång till "den fysiska, sociala, ekonomiska och kulturella miljön samt till vård och omsorg och utbildning liksom till information och kommunikation" (Regeringskansliet 2008, s. 6). Artikel nio fokuserar särskilt på tillgänglighet och knyter tydligt an till fysisk planering. Här skriver man:

För att göra det möjligt för personer med funktionsnedsättning att leva oberoende och att fullt ut delta på alla livets områden, ska konventionsstaterna vidta ändamålsenliga åtgärder för att säkerställa att personer med funktionsnedsättning får tillgång på lika villkor som andra till den fysiska miljön, till transporter, till information och kommunikation, innefattande informations- och kommunikationsteknik (IT) och -system samt till andra anläggningar och tjänster som är tillgängliga för eller erbjuds allmänheten både i städerna och på landsbygden. (Regeringskansliet 2008, s. 12)

För detta är universell utformning ett avgörande redskap. Det innebär att utformning sker på ett sådant sätt att alla, eller åtminstone så många som möjligt, kan använda sig

av produkten, tjänsten eller miljön utan specialanpassning (Regeringskansliet 2008, s 7).

4.1.2 Nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken

2017 antog riksdagen ett nytt nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken. Målet tar utgångspunkt i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (Regeringskansliet 2008) och ligger i linje med Agenda 2030 (Socialdepartementet 2017, s. 1). Det nationella målet lyder:

Det nationella målet för funktionshinderpolitiken är att, med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt, uppnå jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning. Målet ska bidra till ökad jämställdhet och till att barnrättsperspektivet ska beaktas. (Socialdepartementet 2017, s. 22)

För att uppnå målet anges en ny inriktning för arbetet. Man ska särskilt fokusera på fyra ömsesidigt beroende områden:

- principen om universell utformning,
- befintliga brister i tillgängligheten,
- individuella stöd och lösningar för individens självständighet, och
- samt att förebygga och motverka diskriminering (Socialdepartementet 2017, s. 27)

Det första området – universell utformning – syftar till att 'göra rätt från början'. Detta innebär att samhället:

Utformas med medvetenhet om den variation som återfinns i befolkningen och möjliggör att personer med funktionsnedsättning får möjlighet att verka i vardagen på samma villkor som människor utan funktionsnedsättning. (Socialdepartementet 2017, s. 28)

Med andra ord ska ”utformning av produkter, miljöer, program och tjänster [...] kunna användas av alla i största möjliga utsträckning utan behov av anpassning eller specialutformning” (Socialdepartementet 2017, s. 83).

Det andra området – befintliga brister i tillgängligheten – åsyftar att redan existerande brister i tillgänglighet ska identifieras och åtgärdas (Socialdepartementet 2017, s. 28).

Universell delaktighet är inte alltid tillräckligt, varför komplement behövs. Individuella stöd och lösningar för individens självständighet fungerar som detta komplement och utgör den nationella strategins tredje inriktning. Regeringen beskriver det som att individuella stöd och lösningar både kan ses som kompensation för brister i samhällets utformning och som kompensation för funktionsförmåga. Dessa stöd och lösningar ska präglas av rättssäkerhet och självbestämmande, och kan exempelvis bestå av färdtjänst, ledsagning eller stöd i skolan (Socialdepartementet 2017, s. 29).

Det fjärde området för genomförandet av funktionshinderspolitiken – att förebygga och motverka diskriminering – tar avstamp i FN:s konventioner gällande mänskliga rättigheter och i diskrimineringslagen (SFS 2008:567). I diskrimineringslagen 1 kap. 1 § står det att lagen:

Har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, *funktionsnedsättning*, sexuell läggning eller ålder. (kursivering tillagd)

Det finns många olika typer av diskriminering. I diskrimineringslagen (SFS 2008:567) 1 kap. 4 § anges direkt diskriminering, indirekt diskriminering, bristande tillgänglighet, trakasserier, sexuella trakasserier och instruktioner att diskriminera. Med bristande tillgänglighet avses:

Att en person med en funktionsnedsättning missgynnas genom att sådana åtgärder för tillgänglighet inte har vidtagits för att den personen ska komma i en jämförbar situation med personer utan denna funktionsnedsättning som är skäligen utifrån krav på tillgänglighet i lag och annan författning, och med hänsyn till

- de ekonomiska och praktiska förutsättningarna,
- varaktigheten och omfattningen av förhållandet eller kontakten mellan verksamhetsutövaren och den enskilde, samt
- andra omständigheter av betydelse.

För att säkerställa att funktionshinderpolitiken realiserar har regeringen beslutat om en strategi för systematisk uppföljning. Uppföljningen genomförs av myndigheter, vari MFD har en vägledande och stödjande funktion (Socialdepartementet 2021).

4.1.3 Regelverk om tillgänglighet

Det finns en rad regelverk som reglerar tillgänglighetsarbetet inom fysisk planering. Byggherren ansvarar för att reglerna uppfylls. Syftet med dessa är:

Att så många som möjligt ska kunna delta i samhället på lika villkor. Den byggda miljön ska kunna användas både av personer som har full rörlighet och personer som använder till exempel rullstol, rollator eller käpp. Även personer som har nedsatt syn, nedsatt hörsel eller nedsättning av andra orienteringsförmågor ska kunna använda den byggda miljön. (Boverket 2022e)

Nedan presenteras centrala regelverk för tillgänglighetsarbetet inom fysisk planering. Först presenteras plan- och bygglagen (PBL) samt plan- och byggförordningen (PBF). Därefter introduceras Boverkets byggregler (BBR) och kommande lagstiftning i form av ett tillgänglighetsdirektiv från EU.

PBL och PBF

Enligt PBL:s 1 kap. 1 § framgår lagens syfte, innehåll och definitioner:

I denna lag finns bestämmelser om planläggning av mark och vatten och om byggande. Bestämmelserna syftar till att, med hänsyn till den enskilda människans frihet, främja en samhällsutveckling med jämlika och goda sociala levnadsförhållanden och en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer. (SFS 2010:900)

I PBL anges lagens övergripande krav på tillgänglighet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. Lagen anger krav på byggnadsverk, byggprodukter, tomter och allmänna platser. Av 8 kap. 1 § framgår att en byggnad ska vara ”tillgänglig och användbar för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga”. Enligt 8 kap. 7 § får dessa krav dock frångås, bland annat om det är ”uppenbart oskäligt att uppfylla kraven”.

I byggförordningen PBF (SFS 2011:338) exemplifieras närmare krav på byggnadsverk. Av 3 kap. § 4 framgår att:

Om det behövs för att en byggnad enligt 8 kap. [...] i plan- och bygglagen (2010:900) ska vara tillgänglig och användbar för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga, ska byggnaden vara försedd med en eller flera hissar eller andra lyftanordningar.

I 3 kap. 18 § återges även konkreta exempel på undantag vilket kan vara intressant att nämna:

Trots [... detta] behöver en bostad inte vara tillgänglig genom en hiss eller annan lyftanordning, om byggnaden har färre än tre våningar. Om bostaden inte kan nås från marken, ska byggnaden dock vara projekterad och utförd på ett sådant sätt att en hiss eller annan lyftanordning kan installeras utan svårighet. Vid tillämpningen av detta stycke ska med våning jämföras vind där det finns en bostad eller huvuddelen av en bostad.

BBR

Boverkets byggregler beskriver, genom detaljerade föreskrifter och allmänna råd, hur krav i PBL (SFS 2010:900) och PBF (SFS 2011:338) ska tillämpas. BBR gäller både nybyggnation och ändring av byggnad och rör sådant som brandsäkerhet, skydd med avseende på hygien, hälsa och miljö, säkerhet vid användning, bullerskydd och energihushållning. Här – i synnerhet i kapitel tre och åtta – återfinns även utformningskrav för att en byggnad ska vara tillgänglig och användbar för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga (Boverket 2021c; Boverket 2022e).

I BBR (2011:6) står det bland annat att:

- Byggnader ska anpassas efter vändmått för rullstolar, vilket är 1,5 meter utomhus och 1,3 meter inomhus (Boverket 2011:6, s. 14).
- Gångvägar ska utformas utan nivåskillnader, och om detta inte kan undvikas ska dessa utjämnas med ramper. BBR anger även hur stor lutningen på dessa ramper får vara. Gångvägarna ska därtill vara lätta att följa, särskilda från möblerade ytor och kunna användas som sammanhängande ledstråk (Boverket 2011:6, s. 14–15).
- Parkeringsplatser för personer med rörelsehinder ska placeras inom 25 meters gångavstånd och utformas så att de är fasta, jämna och halkfria (Boverket 2011:6, s. 15).
- Belysningen, exempelvis längs gångvägar och vid parkeringsplatser, ska vara tillräcklig och jämn (Boverket 2011:6, s. 16).
- Skyltar ska vara lättbegripliga, lättlästa och ha ljushetskontrast. Vidare ska dessa kompletteras med upphöjda bokstäver och i vissa fall även med punktskrift och talad information (Boverket 2011:6, s. 16).
- Samlingssalar och receptioner ska ha teleslingor eller liknande lösningar ”så att de blir tillgängliga och användbara för personer med nedsatt hörsel” (Boverket 2011:6, s. 20).

- I BBR är även begreppen enkelt avhjälpa hinder (HIN) och tillgänglighet på allmänna platser (ALM) avgörande.

Enkelt avhjälpta hinder ska enligt BBR åtgärdas i publika lokaler och på allmänna platser. Exempel på publika lokaler och allmänna platser är fritidsområden, gator, torg, butiker, teatrar, receptioner och restauranger. Ett enkelt avhjälpt hinder kan vara höga trösklar, dålig belysning, dålig ljudmiljö eller bristfällig skyltning. HIN gäller retroaktivt och det är oftast byggnadens ägare som ansvarar för att åtgärda dessa hinder (BFS 2013:9 HIN 3; Boverket 2022f).

Nya allmänna platser ska vara tillgängliga och användbara. Regler kring detta finns i Boverkets föreskrifter och allmänna råd om tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga på allmänna platser och inom områden för andra anläggningar än byggnader (BFS 2011:5 ALM 2; Boverket 2022f).

Kommande lagstiftning av relevans: tillgänglighetsdirektivet

I EU finns ett tillgänglighetsdirektiv som rör vissa produkter och tjänster. Tillgänglighetsdirektivet omfattar exempelvis produkter som betalningsterminaler och läsplattor. Gällande tjänster omfattas bland annat förmedling av information om transporttjänster och interaktiva självbetjäningsterminaler. I skrivande stund arbetar Sverige med hur landets författning ska förändras så att den lever upp till direktivet (MFD 2020b; Tillgänglighetsdirektivet 2021). Eftersom tillgänglighetsdirektivet bland annat berör bankomater och olika automater har direktivets genomförande relevans för den fysiska miljön.

4.1.4 Agenda 2030

Agenda 2030 är FN:s handlingsplan med mål för omställning till ett hållbart samhälle och innehåller ekologiska, ekonomiska och sociala mål. Handlingsplanen antogs av Sverige 2015 och präglar stora delar av svensk offentlig verksamhet, även fysisk planering (Regeringskansliet u.å. a; Boverket 2020a; Boverket 2022g).

Agenda 2030 utgår från sjutton mål. De sjutton målen är ingen fattigdom; ingen hunger; god hälsa och välbefinnande; god utbildning för alla; jämställdhet; rent vatten och sanitet för alla; hållbar energi för alla; anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt; hållbar industri, innovationer och infrastruktur; minskad ojämlikhet; hållbara städer och samhällen; hållbar konsumtion och produktion; bekämpa klimatförändringarna; hav och marina resurser; ekosystem och biologisk mångfald; fredliga och inkluderande samhällen; samt genomförande och partnerskap (Regeringskansliet u.å. a).

De sjutton målen kan i sin tur knytas till 169 delmål. Vissa av dessa behandlar explicit personer med funktionsnedsättning. Mål fyra – god utbildning för alla – har till exempel ett delmål om inkluderande och trygga utbildningsmiljöer. Detta inbegriper bland annat att skapa utbildningsmiljöer som är ”anpassade för [...] personer med funktionsnedsättning” (Regeringskansliet u.å. b).

I anslutning till mål tio – minskad ojämlikhet – deklarerar man att man ska främja social, ekonomisk och politisk inkludering. Till 2030 ska man:

Möjliggöra och verka för att alla människor, oavsett ålder, kön, *funktionsnedsättning*, ras, etnicitet, ursprung, religion eller ekonomisk eller annan ställning, blir inkluderade i det sociala, ekonomiska och politiska livet. (Regeringskansliet u.å. c, kursivering tillagd)

Vidare nämns personer med funktionsnedsättning i mål elva – hållbara städer och samhällen. Detta åsyftar ”hållbart byggande och hållbar planering av bostäder, infrastruktur, offentliga platser, transporter, återvinning och säkrare kemikaliehantering” (Regeringskansliet u.å. d). Personer med funktionsnedsättning anges här som en särskilt viktig grupp att ha i åtanke (Regeringskansliet u.å. d).

Slutligen berörs frågan om tillgänglighet i mål 16 om fredliga och inkluderande samhällen. I anslutning till detta arbetar man bland annat med att icke-diskriminerande politik och lagstiftning (Regeringskansliet u.å. e).

4.1.5 Sammanfattande bild av nationella normer

På nationell nivå identifieras sammanfattningsvis fyra normer som rör personer med funktionsnedsättning. Dessa är ’Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning’ (konventionen är visserligen internationell, men den har undertecknats och ratificerats av Sverige), ’Nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken’, regelverk om tillgänglighet samt Agenda 2030. Därtill anger regeringsformen några grundläggande fri- och rättigheter som bland annat är alla människors lika värde och att samhället ska motverka all diskriminering där funktionshinder nämns som en av diskrimineringsgrunderna.

Tabell 2: En översikt av nationella normer av relevans vid funktionsnedsättning.

NATIONELLA NORMER:
KONVENTIONEN OM RÄTTIGHETER FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING
NATIONELLT MÅL OCH INRIKTNING FÖR FUNKTIONSHINDERPOLITIKEN
REGELVERK OM TILLGÄNGLIGHET
AGENDA 2030

Sammanfattningsvis kan de nationella normerna sägas uttrycka en norm att samhället ska verka för att alla människor ska kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhällslivet och att det allmänna ska motverka diskriminering av människor. Därtill förmedlar de nationella normerna en norm om respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet (jfr. RF:s inledande kapitel om samhällets grundläggande fri- och rättigheter).

4.2 Tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering på regional nivå

På regional nivå har vi analyserat Skånes utvecklingsstrategi (Region Skåne (2020), regionplanen (Region Skåne 2022b) samt regionens program för att tillgodose personer med funktionsnedsättning (Region Skåne 2022c). I detta avsnitt presenteras normer, kunskap, möjligheter och vilja på regional nivå. Slutligen ges en sammanfattande bild av tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering på regional nivå.

4.2.1 Normer på regional nivå

Nedan presenteras först normer i den regionala utvecklingsstrategin, regionplanen och programmet för att tillgodose personer med funktionsnedsättning. Därefter ges en övergripande bild av de normer som identifierats.

Region Skånes utvecklingsstrategi

Region Skånes utvecklingsstrategi – *Det öppna Skåne 2030* – innehåller en vision om hur regionen ska utvecklas. Till denna vision knyts sex mål. Visionen och visionsmålen ska präglade utvecklingsarbetet som genomförs av region, kommuner, lärosäten, idéburen sektor, näringsliv, arbetsmarknaders parter och invånare. Utvecklingsstrategin ska bidra till de sociala, ekonomiska och ekologiska hållbarhetsmål som identifieras i Agenda

2030 (Region Skåne 2020). Notera att utvecklingsstrategin saknar en områdesstrategi för social hållbarhet (Region Skåne 2020, s. 9).

Visionen för utvecklingsstrategin lyder: ”Skåne år 2030 är öppet. Öppet i sinnet, öppet för alla och med ett varierat landskap” (Region Skåne 2020, s. 10). Visionsmålen rör olika teman – Skåne vara en stark hållbar tillväxtmotor, stärka mångfalden av goda livsmiljöer, ha en god miljö och en hållbar resursanvändning, utveckla framtidens välfärd och vara globalt attraktivt (Region Skåne 2020, s. 10–11). Därtill ska Skåne erbjuda framtidstro och livskvalitet. Här konstaterar man:

[I d]et öppna Skåne ska alla ha möjlighet till god hälsa och likvärdiga förutsättningar att forma sitt liv efter egen förmåga och vilja. Alla ska kunna delta i skapandet av ett demokratiskt och inkluderande samhälle. I Det öppna Skåne ska människor känna en hög tillit till varandra och samhället. Det öppna Skåne erbjuder den trygghet som är en förutsättning för ett gott liv och tillitsfulla relationer. (Region Skåne 2020, s. 10)

I anslutning till detta mål skriver man även att Skåne ska ha ”en nyfikenhet att utmana rådande normer och attityder” (Region Skåne 2020, s. 13) samt att man ska säkerställa alla människors lika rättigheter:

Aktörerna i Skåne ska ha ett inkluderande förhållningssätt utan diskriminering på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, *funktionsnedsättning*, sexuell läggning eller ålder. (Region Skåne 2020, s. 14, kursivering tillagd)

Regionen ska även stärka individens egen kraft och frihet. Här nämns särskilt personer med funktionsnedsättning:

Folkbildningens resurser ska nå individer utan utbildning och öka egenmakt hos vuxna med funktionsnedsättning (Region Skåne 2020, s. 14)

Regionen vill därtill skapa en attraktiv närmiljö med tillgänglig rekreation och beskriver en prioritering av människor med funktionsnedsättning:

Störst effekt för mer jämlik hälsa fås vid förbättringar i områden med stor andel barn, äldre, människor med funktionsnedsättning och socioekonomiskt utsatta hushåll. Naturnära områden och utemiljöer nära bostaden för rekreation, trivsel och vardaglig fysisk aktivitet ska utvecklas. (Region Skåne 2020, s. 16)

Regionplanen är en strategisk plan för utveckling av fysiska strukturer. Här behandlas mellankommunala frågor – regionplanen ska förstås som ett komplement till, och vägledning för, den efterföljande översiktliga planeringen på kommunal nivå. Regionplanen ska bidra till uppfyllandet av Agenda 2030 och utvecklingsstrategin som presenterats ovan (Region Skåne 2022b, s. 4–8).

Regionplanen nämner 'Nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken' och förklarar vad denna utgörs av i ett stycke i en bilaga (Region Skåne 2022b, s. 11). Man skriver även att:

Tillgång till närrökreation är viktigt för alla, men speciellt för barn, äldre och personer med funktionsvariation samt i områden med stor andel socioekonomiskt svaga hushåll. (Region Skåne 2022b, s. 54)

I den tillhörande konsekvensbedömningen resoneras det om regionplanens sociala konsekvenser. Här finns rubriker för äldre, barn och unga samt jämställdhet. Personer med funktionsnedsättning utelämnas emellertid, annat än i en formulering i anslutning till äldre. Här skriver regionen:

Äldres boende med hänvisning till den demografiska utvecklingen är en avgörande fråga för bostadsplaneringen, men även samhällsplaneringen med höga krav på fysisk tillgänglighet. Just den delen sammanfaller också med gruppen personer med funktionsvariation. (Region Skåne 2022 d, s. 44 ff.)

Program för att tillgodose personer med funktionsnedsättning

Programmet för att tillgodose personer med funktionsnedsättning inleds med följande belysande formulering:

Programmet är framtaget med utgångspunkt i Sveriges nationella strategiska funktionshinderspolitik, med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som utgångspunkt med mål att uppnå jämlika levnadsvillkor och full delaktighet. (Region Skåne 2022c, s.1)

I likhet med det nationella målet skriver regionen att den ska arbeta med fyra strategiska områden: universell utformning; identifiera och åtgärda hinder i tillgängligheten; individuella stöd och insatser samt åtgärda och motverka diskriminering. För att uppnå detta ska man: samråda och samarbeta internt och externt; genomföra en nulägesbeskrivning med en handlingsplan; identifiera prioriterade områden; sörja för kompetensutveckling; följa diskrimineringslagen med aktiva åtgärder; samt delta i MFD:s årliga uppföljning (Region Skåne 2022c, s. 2).

Sammanfattning: regionens normer i tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering

Inom den regionala utvecklingsstrategin kan det urskiljas en abstrakt norm – regionen ska vara 'öppen för alla'. Samtidigt ska regionen även utmana rådande normer. För personer med funktionsnedsättningar nämns detta i synnerhet i samband med grönstruktur och rekreation. Detta gäller även för regionplanen, som emellertid även nämner 'Nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken'. I 'Program för att tillgodose personer med funktionsnedsättning' återkommer och presenteras det nationella målet mer utförligt. Här refererar man även till dess koppling till 'Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning' som ratificerades av Sverige 2008.

På regional nivå kan man slutligen på ett övergripande plan notera att både termen personer med funktionsnedsättning och personer med funktionsvariation används. Därtill är begreppet tillgänglighet återkommande, men det åsyftar i synnerhet tillgänglighet till olika geografiska – internationella, regionala och lokala – områden.

Tabell 3: En översikt av regionala normer av relevans vid funktionsnedsättning.

REGIONALA NORMER:
KONVENTIONEN OM RÄTTIGHETER FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING
NATIONELLT MÅL OCH INRIKTNING FÖR FUNKTIONSHINDERPOLITIKEN
REGIONEN ÄR ÖPPEN FÖR ALLA OCH NORMKRITISK

Tabellen ovan syftar till att översiktligt presentera de officiella normerna som gäller i "teorin" inom Region Skåne av relevans vid funktionsnedsättning. Ur ett rättssociologiskt normperspektiv är det dock av än större intresse att försöka få kunskap om vilka normer som kan antas forma praktiken och vara de som styr det faktiska utfallet. För att nå kunskap om normen i "praktiken" använder vi oss av Hydéns (2002) normmodell för att systematisera och analysera vårt insamlade material. Resultatet av den processen kommer att redovisas och diskuteras nedanför utifrån de tre normkomponenterna; Kunskap, Möjligheter och Vilja.

4.2.2 Kunskap i relation till tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering på regional nivå

Utifrån Hydéns normmodell presenteras och kommenteras nedanför regionens kunskap, möjlighet och vilja i relation till tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering. Det är svårt att, utifrån det material vi analyserat, erhålla en omfattande bild av kunskapen om tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering på regional nivå.

Man kan dock konstatera att regionen har intern kompetens om frågan. I 'Program för att tillgodose personer med funktionsnedsättning' identifierar regionen intern kompetens "inom KSHR [koncernstabens HR-avdelning] inkluderande Region Skånes likarättsakademi, i Funktionshindersrådet, hos Psykiatri-, habilitering- och hjälpmedelsnämnden, inom Skånetrafiken samt vid ytterligare flera viktiga instanser" (Region Skåne 2022c, s. 1). Därtill anser regionen att det är viktigt att man samverkar med externa aktörer med kunskap i frågan: "det [är] speciellt viktigt att Region Skåne inkluderar och bedriver en nära samverkan med funktionshinderorganisationer, Sveriges kommuner och regioner (SKR), Länsstyrelsen Skåne samt Myndigheten för delaktighet" (Region Skåne 2022c, s. 1).

Samtidigt menar Region Skåne att man behöver genomföra en nulägesbeskrivning, identifiera prioriterade områden, skapa en handlingsplan (det saknas således ett systematiskt tillgänglighetsarbete inom regional strategisk fysisk planering) och följa upp arbetet samt sörja för kompetensutveckling (Region Skåne 2022c). Detta vittnar om att det i nuläget delvis saknas kunskap om tillgänglighetsarbete inom strategisk regional fysisk planering.

Man kan därtill konstatera att kunskap om och från personer med funktionsnedsättning inte inbegripits i den utsträckning som kanske är möjlig vid framtagandet av regionala strategiska dokument. När det genomfördes en översyn av den regionala utvecklingsstrategin beaktades remissvar från ett 90-tal aktörer, däribland organisationer med särskilt fokus på äldre och jämställdhet. Ingen organisation med särskilt fokus på personer med funktionsnedsättning tycks dock ha yttrat sig vilket är noterbart (Region Skåne 2020, s. 48; Region Skåne 2021). Av materialet kan man emellertid inte uttala sig om huruvida sådana organisationer inkluderats i dialogen som föregår utkastet som skickas på remiss.

4.2.3 Möjlighet och vilja i relation till tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering på regional nivå

I det regionala materialet uttrycks visioner och mål om tillgänglighet för personer med funktionsnedsättningar. Detta tolkas som en vilja att arbeta med frågan. Det faktum att man beställt föreliggande kartläggning vittnar också om en vilja att arbeta med tillgänglighet inom strategisk fysisk planering (denna vilja kan samtidigt bero på enskilda "eldsjälar" eller andra faktorer av mer tillfällig karaktär). På grund av materialets abstraktionsnivå är det svårt att uttala sig om möjligheter och eventuella hinder. Regionen uttrycker emellertid inte några potentiella hinder.

4.2.4 Sammanfattande bild av tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering på regional nivå

Man kan sammanfattningsvis urskilja en abstrakt norm på regional nivå – Skåne ska vara öppet för alla och normkritiskt. Den normkritiska hållningen är intressant och kan i sig rymma både kunskap, möjlighet och vilja. Här bör man dock notera att en normkritisk hållning, utifrån ett rättssociologiskt perspektiv, paradoxalt nog även kan riktas mot tillgänglighetsnormer, så som normen om icke-diskriminering. I efterföljande styrdokument som behandlar fysisk planering och personer med funktionsnedsättning konkretiseras normen. Man refererar här till det nationella målet och konventionen. Materiellt påvisar vidare att regionen har viss kunskap om personer med funktionsnedsättning i relation till strategisk fysisk planering och att man ämnar föra dialog med externa aktörer med ytterligare kompetens. Samtidigt urskiljer regionen själva kunskapsluckor. Slutligen kan man fastslå att styrdokumenterna på regional nivå uttrycker en vilja att arbeta med tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning och att regionen inte presenterar några potentiella hinder i arbetet. Med andra ord uttrycks en vilja samtidigt som regionen upplever att det finns möjlighet, men kunskapen brister delvis. På nästa sida presenteras tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering på regional nivå utifrån normmodellen.

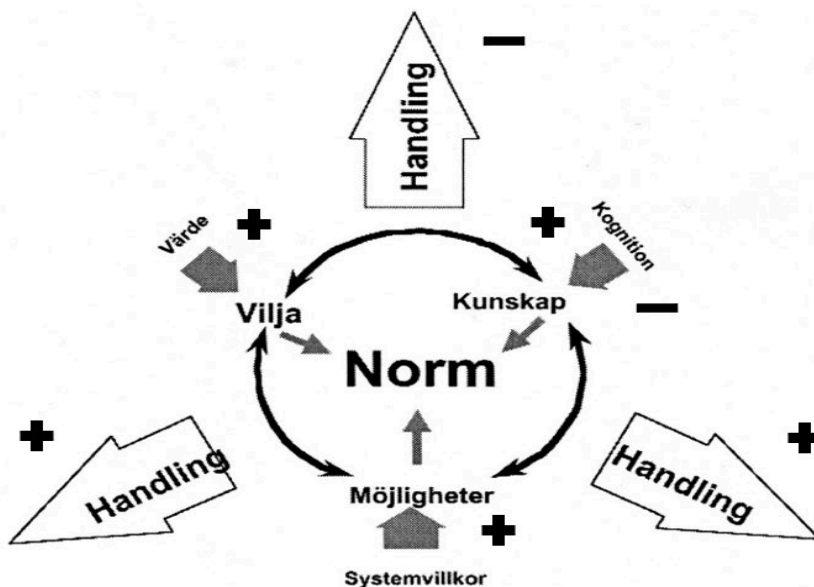

Illustration 4: Tillgänglighetsarbete i strategisk fysisk planering på regional nivå i ljuset av normmodellen.

Illustrationen ovan försöker visa att regionen uttrycker en vilja samtidigt som den upplever att det finns möjlighet (illustrerat av plustecken). Å andra sidan brister kunskapen delvis (illustrerat av minustecken tillsammans med plustecken). Detta innebär att normen inte fullt ut omsätts i handling (illustrerat av både plus- och minustecken). De regionala normerna av relevans vid funktionsnedsättning som presenterades ovan i tabell 3 riskerar således att enbart delvis omsättas i praktiken. Normerna återfinns i teorin (jmf ”law in books”) men kanske inte omsätts i praktiskt handlande (jmf ”law in action”) och det riskerar att uppstå ett glapp eller gap mellan den officiella retoriken och den verklighet som medborgarna möter i vardagen rörande tillgängligheten. Det kan också tänkas uppstå en lokal differentiering kring hur de olika kommunerna arbetar inom området som tillför en godtycklighet när det normativa trycket är svagt eller beroende på tillfälligheter. Nedanför kommer vi därför att titta närmare på den kommunala nivån, nu när vi presenterat de relevanta normerna på nationell och regional nivå.

4.3 Tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering på kommunal nivå

Efter den nationella och den regionala har vi nu kommit till den kommunala nivån. På kommunal nivå har textmaterial i form av översiktsplaner, samrådsredogörelser och granskningsyttranden samlats in och analyserats. Därtill presenteras resultatet av de intervjuer som genomförts med nyckelpersoner inom tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering på kommunal nivå från sex skånska kommuner. Resultatet från dessa material presenteras tillsammans. Allt insamlat material har analyserats utifrån Hydéns normmodell. I detta avsnitt identifieras först normer i tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering på kommunal nivå. Därefter resonerar vi om kunskapsnivån, möjligheter att realisera normen och viljan att arbeta med frågan. Dessa tre (kunskap, möjlighet och vilja) ger i sig upphov till den norm som beskrivits dessförinnan. Slutligen ges en sammanfattande bild av tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering på kommunal nivå.

4.3.1 Normer på kommunal nivå

Nedan presenteras först en teoretisk norm om tillgänglighet på kommunal nivå, varefter normen i praktiken introduceras. Avslutningsvis sammanfattas kommunernas normer i tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering.

Normen i teorin

I alla kommunernas översiktsplaner uttrycks en genomgående ambitiös norm som kan sammanfattas som att det fysiska rummet ska vara tillgängligt för alla, oberoende av funktionsnedsättning. Denna norm har vi valt att benämna som ”normen i teorin” i meningen att det är den formella, men abstrakta normen, som är tänkt att genomsyra det aktuella fältet. Kommunerna skriver exempelvis:

I den gemensamma staden finns lika möjligheter för alla människor. (kommun 1)

vi ska skapa förutsättningar för kommunens alla invånare att leva och röra sig fritt i samhället. (kommun 2)

[h]ela staden ska göras tillgänglig för alla grupper i samhället. (kommun 4)

[d]et är viktigt att planera och utforma den fysiska miljön och så att den är för alla och fungerar för barn, äldre och för människor med olika funktionsnedsättningar eller funktion. (kommun 5)

[d]en fysiska tillgängligheten och användbarheten för bebyggelse och anläggning styrs av lagstiftning och föreskrifter. Kraven medverkar till ett tillgängligt och användbart samhälle för personer med nedsatt rörelse eller orienteringsförmåga - ett samhälle för alla. (kommun 6).

En kommun uttrycker sig inte på en lika abstrakt nivå, men uppfattas åsyfta samma norm. Kommunen skriver exempelvis:

Gång- och cykelvägnät ska utformas trygga, trafiksäkra, tillgängliga för personer med funktionsnedsättning, snabba, bekväma, intressanta och trivsamma. (kommun 3).

Denna norm återkommer även i intervjuerna. Tjänstepersonerna uttrycker exempelvis att ”staden ska vara en miljö som är säker för alla, det är en rättighet” (kommun 2) och att ”staden ska vara till för alla” (kommun 4).

Ämnesmässigt nämns tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning i synnerhet i samband med tillgång till grönområden och rekreation samt transport (kommun 1–6). I vissa fall nämns frågan också i anslutning till social hållbarhet och Agenda 2030 (kommun 2 & 5).

Vissa kommuner beskriver och hänvisar även till mer ingående strategier i sina översiktsplaner. Tre kommuner har särskilda stycken där de skriver om ’Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning’ och/eller det nationella målet (kommun 1, 5 & 6). I en översiktsplan nämns även Boverkets sju mål för långsiktigt hållbar samhällsplanering, varibland god tillgänglighet i vardagen är ett mål (kommun

1). I intervjuerna hänvisar man även i stor utsträckning till BBR och PBL (kommun 1, 3 & 4). Tre kommuner refererar till strategier som enbart eller bland annat rör tillgänglighet och personer med funktionsnedsättning. Alla dessa är kommunövergripande (kommun 1, 5 & 6).

Innan vi går vidare kan det även noteras att en av kommunerna uppmuntrar invånarna att gå längre än lagen kräver gällande tillgänglighet i fritidshus. Fritidshus har inte samma krav på tillgänglighet, men kommunen menar att fritidshus på sikt kan användas som permanenta boenden och att ” [k]ostnader och svårigheter för tillgänglighetsanpassning av bostaden kan undvikas genom att bygga enligt tillgänglighetskraven för permanentbostäder även vid nybyggnad av fritidshus” (kommun 6).

Normen i praktiken

Trots den ambitiösa normen att det fysiska rummet ska vara tillgängligt för alla oberoende av funktionsnedsättning, träder en annan norm fram mellan raderna, både i översiktsplanerna och under intervjuerna. Det tidigare ambitiösa citatet från kommun 2 illustrerar detta väl, då det åtföljs av en mer försiktig formulering:

vi ska skapa förutsättningar för kommunens alla invånare att leva och röra sig fritt i samhället. *Vi ska sträva efter tillgänglighet och man ska kunna ta sig fram i kommunen oavsett funktionsförmåga.* (kommun 2, kursivering tillagd)

Allas tillgång till det fysiska rummet är i den sista meningen inte längre ett mål, utan ett ideal som man ska försöka uppnå. I översiktsplanerna framkommer denna glidning även på andra sätt. En kommun skriver:

Tillgängligheten till, och inom, [... kommunens] station måste vara god och övergången mellan buss och tåg måste kunna ske enkelt och effektivt för att tågresandets positiva utveckling ska fortsätta. Ambitionen är att senast år 2030 ska alla hållplatslägen med minst 15 vardagliga påstigande i [... kommunen] vara anpassade för personer med funktionsvariation. (kommun 2)

En annan kommun resonerar kring tillgängliga lekplatser:

I basorterna ska det finnas en områdeslekplats som är anpassad för barn med funktionshinder. (kommun 3)

Ytterligare en kommun skriver om tillgänglighet i ett skogsområde:

[Skogsområdet] är ett populärt utflyktsmål för lek och aktivitet för skolor och förskolor från hela [...staden]. Grillplatser, bord, bänkar och andra faciliteter underlättar vistelsen.

Vid stranden finns tre iordningställda badplatser varav en är anpassad för funktionshindrade personer. (kommun 1)

Med andra ord är inte ambitionen att alla hållplatslägen, alla lekplatser och alla badplatser ska vara tillgängliga. Dessa kommuner anser att det är tillräckligt om vissa är det. Ytterligare en kommun för ett resonemang om normen på ett abstrakt plan:

En diskussion om huruvida alla funktionskrav och mått alltid måste uppfyllas optimalt eller om det är godtagbart att uppnå 'gott nog' – för att sammantaget uppnå en hållbar stadsutveckling – är viktig att föra kontinuerligt. (kommun 4)

Normen i praktiken verkar således vara att hela det fysiska rummet inte måste vara tillgängligt för alla trots att normen i teorin uttrycker att det fysiska rummet ska vara tillgängligt för alla.

Tjänstepersonerna från de tre kommuner vars översiktsplaner tog upp 'Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning' eller 'Nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken' nämnde inte dessa nationella normer under intervjun (kommun 1, 5 & 6). Detta kan förstås som att de formella normerna inte alltid avspeglas i den egna praktiken.

Under två utav intervjuerna nämndes ingen uttrycklig norm av relevans. Detta kan antingen tolkas som att tjänstepersonerna inte identifierat någon norm, eller som att tjänstepersonen förutsatte normens existens och därför inte nämnde den. Den sistnämnda tolkningen skulle förutsätta att normen var så internaliserad inom verksamheten att den inte aktivt medvetandegörs, men en sådan tolkning får bedömas som relativt orealistisk utifrån det samlade resultatet.

Sammanfattning: kommunernas normer i tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering

Man kan sammanfattningsvis fastslå att det finns en ambitiös abstrakt och generell tillgänglighetsnorm på kommunal nivå som uttrycker att *det fysiska rummet ska vara tillgängligt för alla*. Under intervjuerna framträder BBR och PBL som rättsliga normer av betydelse. Vidare refererar hälften av kommunerna till den nationella strategin eller 'Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning' i sina översiktsplaner. Observera att detta emellertid också innebär att hälften av kommunerna *inte* gjorde det. Sammantaget finns det således ett antal identifierade relevanta normer i materialet av relevans vid funktionsnedsättning och för arbetet med tillgänglighet inom strategisk fysisk planering på kommunal nivå.

Tabell 4: En översikt av kommunala normer av relevans vid funktionsnedsättning.

KOMMUNALA NORMER:
DET FYSISKA RUMMET SKA VARA TILLGÄNGLIGT FÖR ALLA
KONVENTIONEN OM RÄTTIGHETER FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING
NATIONELLT MÅL OCH INRIKTNING FÖR FUNKTIONSHINDERPOLITIKEN
REGELVERK FÖR TILLGÄNGLIGHET

På kommunal nivå kan man slutligen på ett övergripande plan notera att en mångfald av termer används för att beskriva det som i denna kartläggning kallas personer med funktionsnedsättning. Man skriver om personer med funktionsnedsättning, personer med funktionsvariation, personer med handikapp och människor med funktionsnedsättning/funktionshinder. Samtliga kommuner använder mer än ett begrepp för att benämna gruppen. Vidare återkommer begreppet tillgänglighet. Precis som på regional nivå åsyftar begreppet dock i stor utsträckning annat än tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Att ett sådant brett språkspel där begreppen delvis överlappar varandra med en familjelikhet innebär rimligen en praktisk svårighet att etablera en gemensam norm med ett tydligt och avgränsat innehåll inom verksamheterna.

Tabellen ovan syftar till att översiktligt presentera de officiella normerna som vi bedömer gäller i "teorin" inom ett urval skånska kommuner av relevans vid funktionsnedsättning. Ur ett rättssociologiskt normperspektiv är det dock av än större intresse att försöka få kunskap om vilka normer som kan antas forma praktiken och vara de som styr det faktiska utfallet. För att nå kunskap om normen i "praktiken" använder vi oss även här av Hydéns (2002) normmodell för att systematisera och analysera vårt insamlade material på lokal nivå. Resultatet av den processen kommer att redovisas och diskuteras nedanför utifrån de tre normkomponenterna; Kunskap, Möjligheter och Vilja.

4.3.2 Kunskap i relation till tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering på kommunal nivå

Nedan beskrivs först kommunernas kunskap och insatser för att höja kunskapsnivån. Därefter diskuteras huruvida kunskapen hos personer med funktionsnedsättning tillvaratas i strategisk fysisk planering, och kommunens kunskapsförmedlande potential. Slutligen sammanfattas kommunernas kunskap om tillgänglighetsarbete i strategisk fysisk planering.

Bristande kunskap

Under intervjuerna konstateras att kunskap om tillgänglighet är ett prioriterat område (kommun 1 beskriver det exempelvis som ”jätteviktigt”). Samtidigt anser intervjupersonerna i stor utsträckning att de saknar kunskap om ämnet. En tjänsteperson säger att hens kunskap är ”ytterst begränsad och förenklad” (kommun 5). Kanske, resonerar en intervjuperson, beror det på att man, inom översiktsplanering, behöver kunna ”väldigt lite om väldigt många saker” (kommun 4). Andra uttrycker det som att man har god kunskap i teorin, men att man saknar verktyg för att omsätta den i praktiken (kommun 2 & 6). Intervjupersonerna menar därtill att kunskap ofta finns hos tjänstepersoner som arbetar med detaljplaner och bygglov, där man framförallt använder sig utav BBR och PBL (här nämns även ALM och HIN) (kommun 1, 3, 4 & 6).⁵

Utöver en kunskapsbrist avseende *ämnet* tillgänglighet vittnar texterna och intervjuerna om en genomgående kunskapsbrist gällande *hur* tillgänglighetsarbetet ska praktiseras inom strategisk fysisk planering. Det tycks sällan finnas systematiska tillvägagångssätt – eldsjälur beskrivs istället som drivande (kommun 6) – trots att man anser att tillgänglighetsarbetet måste vara levande. Tillgänglighetsarbetet är inte ett projekt med ett start- och slutdatum (kommun 2). Detta gäller även kommuner med en förhållandevis ambitiös strategisk planering för personer med funktionsnedsättning. När en tjänsteperson på en av de mer ambitiösa kommunerna ombads beskriva hur det strategiska tillgänglighetsarbetet på kommunen går till framhöll hen att det är oklart. Innan intervjun mejlade tjänstepersonen sina kollegor (planarkitekter). Inte heller dessa medarbetare kände till hur arbetet gick till i praktiken (kommun 6).

Trots den relativt genomgripande frånvaron av strukturerat tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering kan vissa tillvägagångssätt identifieras. Man förhåller sig för det första i viss utsträckning till eventuella policys och handböcker som rör personer med funktionsnedsättning (kommun 1, 5 & 6). För det andra sker en dialog vid framtagandet av översiktsplanen. Dialogen om tillgänglighet sker kollegor emellan, med experter, med andra förvaltningar, råd, myndigheter, föreningar och allmänheten i övrigt (kommun 1–6). För det tredje sker en dialog innan översiktsplanen antas, då den går ut på remiss. I detta skede lämnar bland annat Länsstyrelsen, myndigheter, byalag, råd och privatpersoner kommentarer (kommun 1–6). Man uppger att yttranden som sker i dessa sammanhang förbättrar översiktsplanen (kommun 4).

⁵ Kommunerna tycks ha god kunskap om att man ska arbeta för att tillgängliggöra själva översiktsplanen. En kommun beskriver exempelvis att man gjorde en modell av landmärken i staden för att personer med synnedsättning skulle ges möjlighet att ta del av arbetet (kommun 1, 3, 4).

Insatser för att höja kunskapsnivån

Samtidigt som kunskapen beskrivs som bristfällig beskriver man att en tolererbar kunskapsnivå skulle kunna nås om utbildning bara tillhandahölls (kommun 5). I vissa kommuner pågår konkreta insatser för att öka tjänstepersonernas kunskap om tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering. I en kommun hålls exempelvis en utbildning vartannat år. Då kommer personer mer funktionsnedsättning och föreläser, vartefter tjänstepersonerna testar hur det är att röra sig i staden med rullstol eller utan att använda sin syn (kommun 1). Det finns också mellankommunala samarbeten – en kommun beskriver att man arbetar med närliggande kommuner för att ta fram en tillgänglighetshandbok för fysisk planering (kommun 2). Vidare uppger intervjupersonerna att Länsstyrelsen tillhandahåller kurser och planeringsunderlag (kommun 2 & 3). Detta planeringsunderlag finns det dock inte alltid kännedom om. En tjänsteperson nämner underlaget från Länsstyrelsen, och beskriver samtidigt att detta informerar om barnkonventionen. Först efter intervjun återkommer hen för att informera om att underlaget även refererar till det nationella målet gällande personer med funktionsnedsättning (kommun 3).

Otillräckligt tillvaratagande av kunskap hos personer med funktionsnedsättning

Utifrån vårt material tycks det som om den kunskap som personer med funktionsnedsättning besitter – inte minst tack vare gruppens praktiska erfarenhet – inte tillvaratas i största möjliga utsträckning. Det är tveksamt om kommunerna lever upp till tanken 'ingenting om oss utan oss' (se Gejrot 2019). För det första lämnar funktionshinderråden sällan kommentarer när översiktsplanen går på remiss (kommun 1–3 & 5). För det andra inkluderas inte gruppen systematiskt vid framtagandet av översiktsplanen. Intervjupersonerna beskriver sällan att man för samtal med exempelvis kommunernas funktionshinderråd under processen. Man förefaller inte heller bedriva uppsökande verksamhet gentemot personer med funktionsnedsättning i samma utsträckning som man gör med exempelvis barn och äldre. Det knapphändiga tillvaratagandet av kunskap exemplifieras av Länsstyrelsens granskningsyttrande till en av kommunerna (kommun 1). Här skriver Länsstyrelsen följande:

Länsstyrelsen ser positivt på att kommunen redan i ett tidigt skede i arbetet med [...översiktsplanen] haft dialog med kommuninvånarna. I [...översiktsplanen] framgår inte vilkas behov och rättigheter som representerades i dessa samtalsgrupper. Det framgår t.ex. inte [...] vilka grupperns röster/synpunkter som finns inte [*sic!*] representerade i dialogen. Grupper som riskerar att inte få sina rättigheter tillgodosedda kan behöva nås på andra sätt än de traditionella (t.ex. samrådsmöten). Länsstyrelsen uppmuntrar kommunen att i det fortsatta arbetet utveckla sitt resonemang och sina motiv för val av dialogform och möjligheterna att nå ut till olika grupper.

Kommunen svarar och skriver:

Vi har fördjupat beskrivningen av vilka individers behov och rättigheter som har blivit representerade så här långt i processen, såväl i tidig dialog som samråd. Där framgår [...] vilka grupper som vi bedömer att vi har nått i dialogen.

Man hänvisar till en plats i översiktsplanen där man redovisar dialogen. Här skriver man:

Enligt en enkel bedömning på plats har vi även träffat flera barnfamiljer med yngre barn, cirka femton ungdomar samt personer med olika slags funktionsnedsättningar och ett fåtal utrikes födda”.

Här förefaller kommunen utgå från att de kan se en funktionsnedsättning vilket får tolkas som bristande kunskap inom området.

Kommunen som kunskapspridare

Sist men inte minst diskuterar en av tjänstepersonerna kommunen som kunskapsförmedlare. Intervjupersonen beskriver att kommunen till exempel kan göra videor där man informerar företag och privatpersoner om hur staden kan göras mer tillgänglig. Hen resonerar bland annat kring att man skulle kunna informera om hur man ska placera föremål utanför en butik för att trottoaren ska hållas tillgänglig.

Sammanfattning: kommunernas kunskap om tillgänglighetsarbete i strategisk fysisk planering

Det kan sammanfattningsvis konstateras att kommunerna i stor uträkning saknar kunskap om *ämnet* tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning i relation till strategisk fysisk planering. Man saknar dessutom ofta kunskap om *hur* tillgänglighetsarbetet praktiseras, i synnerhet hur det praktiseras på ett systematiskt sätt. Samtidigt pågår det insatser hos vissa kommuner för att höja kunskapsnivån. Om kommunen har kunskap om tillgänglighet kan de även sprida denna kunskap till andra. Att det finns kunskapsbrister och ett uttalat behov av relevant utbildning kan tolkas som att det finns en risk för en utveckling mot *parallella normbildningsprocesser* mellan de regionala och nationella tillgänglighetsnormerna och den lokala praktiken. Gällande kunskapsbildningen noterar vi, slutligen, att det finns potential att tillvarata kunskapen hos personer med funktionsnedsättning i större utsträckning i strategisk fysisk planering på kommunal nivå.

4.3.3 Möjlighet i relation till tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering på kommunal nivå

Nedan diskuteras möjligheterna att genomföra tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering. Därefter redovisas hinder som kommunerna anger. Slutligen ges en sammanfattande bild av kommunernas förståelse av möjligheter och hinder.

Möjlighet

Vissa intervjupersoner exemplifierar hur tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering går till på kommunal nivå – här kan man bland annat formulera strategiska dokument och riktlinjer för hur nära det ska vara till grönområden, kollektivtrafik och andra typer av platser. Man kan med andra ord utforma en funktionsblandad stad där invånarna har nära till saker och ting. Kommunala strategidokument (och nationella lagar) beskriver man, uttrycker ambitioner som präglar det efterföljande planeringsarbetet. De uppges bidra till att frågan prioriteras i efterföljande planeringsskeden där konflikter kan uppstå (kommun 1, 3, 4 & 6).

Hinder

Trots att strategisk fysisk planering stundom angavs som en plats där tillgänglighetsarbete både kan och bör praktiseras beskriver materialet många hinder i tillgänglighetsarbetet. För det första nämns en rad organisatoriska hinder. Kommunerna pekar framför allt på att tillgänglighetsarbetet i stor utsträckning sker i ett senare planeringsskede – det anses ”svårapplicerbart” (kommun 5) på strategisk nivå. Tillgänglighet antas ofta handla om sådant som lutningen på ramper vilket av vissa förstås som ”en skala som inte bör styras av strategier” (kommun 5) (kommun 1, 3 & 5). Gällande organisatoriska hinder uppges man även att personer med funktionsnedsättning är en bred grupp med skilda behov samtidigt som man på strategisk nivå inte ”går in på nyanser” (kommun 1). En heterogen grupp med vitt skilda behov behandlas därför som en homogen grupp. Vidare nämner vissa att det är otydligt vem som ansvarar för tillgänglighetsarbetet (kommun 2), att strategisk planering blir svår att genomföra om det finns riktlinjer inom för många områden (kommun 5) och att tillgänglighetsarbetet måste genomsyra alla steg i planeringen för att mynna ut i en faktiskt tillgänglig miljö. Om kommunen exempelvis bygger en tillgänglig toalett på en otillgänglig plats kan denna inte användas av personer med funktionsnedsättning (kommun 1).

Uppfattningen att tillgänglighetsfrågor inte riktigt hör hemma inom strategisk fysisk planering förstärks vid läsningen av samrådsredogörelserna. När kommunen bemöter synpunkter hänvisar man ofta vidare. En nämnd skriver exempelvis att ”det viktigt att [...] tillgängligheten till bibliotek etc. säkerställs vid nybyggnation” varpå kommunen

svarar att "[s]ynpunkten kommer att beaktas i samband med detaljplanläggning" (kommun 5). I en annan kommun kommenterar rådet för personer med funktionsnedsättning: "[d]et finns fortfarande brister i kollektivtrafiken som berör Skånetrafiken gällande vissa bussar där det är svårt för rörelsehindrade, och när synskadade ska köpa biljett". Kommunen svarar då: "biljetthantering är inte en översiktsplanefråga" (kommun 6).

För det andra diskuteras ekonomiska hinder – "tillgänglighet kostar pengar" (kommun 6), åtminstone på kort sikt. Därför, resonerar en tjänsteperson, kan krav på tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning minska tillgängligheten för människor utan funktionsnedsättning. Om kommunen inte kan uppfylla tillgänglighetskravet inom ett projekt kan man nämligen inte genomföra det över huvud taget (kommun 6). Samtidigt påpekas att det är ännu dyrare att åtgärda hinder än att bygga tillgängligt från första början och att man dessutom kan söka pengar för tillgänglighetsarbete (kommun 1–4 & 6).

För det tredje resonerar man kring intressekonflikter i relation till ekologisk hållbarhet. Många städer arbetar för att minska bilåkandet av klimatskäl, samtidigt som man identifierar att personer med funktionsnedsättning ibland är i behov av bil (kommun 4). Man uppger också att det kan skada den biologiska mångfalden och rödlistade arter om grönområden tillgänglighetsanpassas. (kommun 3 & 4). En kommun skriver exempelvis:

Samtidigt kan ökade krav på tillgänglighet vara ett hot som ger upphov till nya och ibland orimliga förväntningar på service som glasskiosker, toaletter, belysning och ökat antal parkeringar vilket kan ge fler oönskade störningar i känslig natur. (kommun 1)

Hinder diskuteras inom ytterligare en rad områden. Kommunerna nämner juridiska hinder och påpekar att tillgänglighetsarbete kan hindras av k-märkning av byggnader, strandskydd (som begränsar materialval) och brandskyddsregler (kommun 1 & 4). Därtill diskuteras estetiska hinder. Man vill bland annat inte alltid ha vita taktila ledstråk (kommun 1). Vidare identifieras fysiska hinder – tillgängliga hårdgjorda ytor kan stå i konflikt med att vatten måste absorberas av marken (kommun 1). Det uppges även att barnperspektivet kan stå i konflikt med tillgänglighet – sand för lek kan exempelvis vara ett hinder för personer med nedsatt rörelseförmåga (kommun 1). Därtill nämner kommunerna tidsmässiga (kommun 3) och känslomässiga hinder. Om man saknar empati, resonerar någon, är det svårt att förstå varför tillgänglighetsarbetet är viktigt (kommun 1). Slutligen diskuteras en kommunanvändandet av jordbruksmark. Inom den strategiska planeringen arbetar man för att det ska ske så lite bebyggelse som möjligt på jord som lämpar sig för odling. Man gör dock undantag för

boenden för personer med funktionsnedsättning, som kan behöva vistas i lugna miljöer (kommun 4).

Dessa resonemang summeras av en tjänsteperson som frågar sig hur tillgänglig kan en stad bli. Tillgänglighet beskrivs som ett utav många intressen som måste tillvaratas. I strategisk fysisk planering, menar tjänstepersonen, är alla lite nöjda och lite missnöjda – man måste kompromissa (kommun 4).

Sammanfattning: kommunernas möjlighet att bedriva tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering

Materialet förmedlar att tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering är genomförbart men svårt – stundom beskrivs tillgänglighet som ett problem, men med lösningar. Kommunerna nämner organisatoriska, ekonomiska, ekologiska, juridiska, estetiska, fysiska, barnrättsliga, tidsmässiga och känslomässiga hinder. En tjänsteperson beskriver det som att ”det finns utmaningar men det går” (kommun 2). Sammanfattningsvis kan det tolkas som att möjligheterna inom det lokala tillgänglighetsområdet skiftar och återkommande verkar vara begränsade i praktiken.

4.3.4 Vilja i relation till tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering på kommunal nivå

Normerna på kommunal nivå som tidigare identifierats uttrycker en övergripande vilja att arbeta med tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning (jfr. tabell 4 om kommunala normer). Även under intervjuerna förmedlar de flesta informanterna att det finns en stor vilja hos både politiker och tjänstepersoner, och att intresset för att arbeta med frågan har ökat (kommun 1–4 & 6). Det faktum att samtliga kommuner som kontaktades för en intervju valde att delta vittnar också om att det finns en lokal vilja att arbeta med frågan.

Å andra sidan kan det faktum att kommunerna uttrycker att de har otillräcklig kunskap samtidigt som de inte åtgärdar detta tolkas som en bristande vilja att arbeta med tillgänglighet. Därtill uppger intervjupersonerna att tillgänglighet kan uppfattas som ett ”tråkigt och laddat ord”, varför man stundom använder andra begrepp, såsom universell design (kommun 1). Vidare förmedlar en intervjuperson att varken politiker eller chefer inom kommunen någonsin efterfrågat att hen ska arbeta med tillgänglighet. Tillgänglighet, anser intervjupersonen, är inte en prioriterad fråga i strategisk fysisk planering. Samma intervjuperson menar att skrivningar om tillgänglighet i strategisk fysisk planering ”ska stå, men de betyder kanske inte så mycket”. Därför undrar intervjupersonen: ”behöver vi ha med det eller är det en självklarhet? Vad har det för betydelse?” (kommun 5). Detta ger uttryck för en ovilja att arbeta med tillgänglighet inom strategisk fysisk planering

4.3.5 Sammanfattande bild av tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering på kommunal nivå

På kommunal nivå finns en utbredd norm i teorin – det fysiska rummet ska vara tillgängligt för alla, oberoende av funktionsnedsättning. I praktiken framträder emellertid en annan norm – det fysiska rummet ska *helst* vara tillgängligt för alla. Vidare träder vissa nationella normer *delvis* fram på kommunal nivå. I materialet nämns 'Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning', 'Nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken' samt andra regelverk om tillgänglighet.

Kommunerna uppger att de i stor uträkning saknar kunskap om *ämnet* tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning i relation till strategisk fysisk planering. Man saknar dessutom ofta kunskap om *hur* tillgänglighetsarbetet praktiseras, i synnerhet hur det praktiseras på ett systematiskt sätt.

Materialet förmedlar även att tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering är genomförbart men svårt. Kommunerna nämner organisatoriska, ekonomiska, ekologiska, juridiska, estetiska, fysiska, barnrättsliga, tidsmässiga och känslomässiga hinder.

I de texter som analyserats och under intervjuerna uttrycks slutligen överlag en vilja att arbeta med tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning. Det finns dock undantag som pekar på att politiker och chefer inte alls efterfrågar tillgänglighetsarbete, och viljan att skapa ett tillgängligt fysiskt rum är inte alltid starkare än andra viljor.

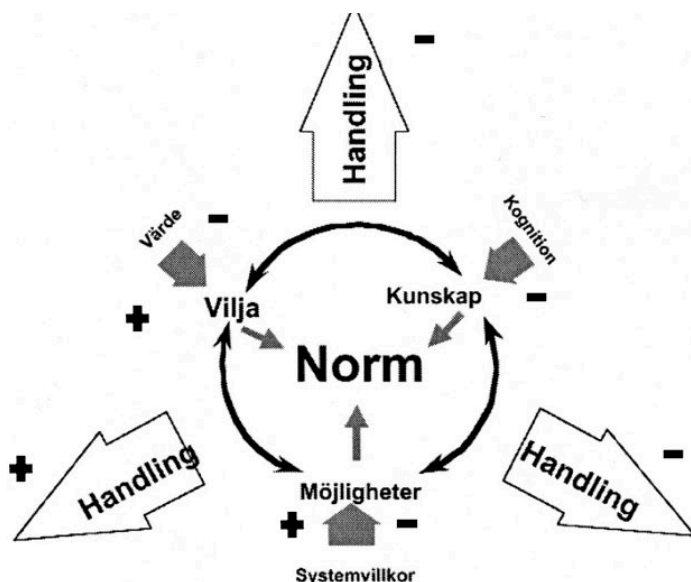

Illustration 5: Tillgänglighetsarbete i strategisk fysisk planering på kommunal nivå i ljuset av normmodellen.

Genom illustrationen ovan försöker vi visa att kommunerna har bristande kunskap (illustrerat av minustecknet) liksom delvis bristande möjlighet och vilja (illustrerat av plus- och minustecken). Detta innebär att normen inte fullt ut omsätts i handling (illustrerat av plus- och minustecken). Jämför vi med resultatet på regional nivå framträder att normerna i praktiken är svagare och i mindre utsträckning kan antas påverka handlandet på kommunal nivå. Normerna som finns i teorin på så väl nationell och regional nivå blir således svagare när de på den kommunala lokala nivån ska omsättas i praktiken och möta medborgarnas behov och rättigheter. Detta är naturligtvis ett problem.

Utifrån tabell 4, som presenterar en översikt av kommunala normer av relevans för tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning, finns det ett antal normer i teorin som antas forma det kommunala arbetet vid fysisk planering. Normerna i praktiken riskerar dock att vara så svaga att de inte omsätts i handling enligt Hydéns normmodell. Mellan raderna, i texterna som analyserats och efter analys av intervjuerna med nyckelpersonerna, framträder således en mindre ambitiös norm i praktiken. Intervjupersonerna nämner exempelvis inte konventionen eller det nationella målet, och formuleringar i översiktsplanen exemplifierar sättet på vilket tillgänglighetsidealet inte avser alla fysiska rum. Man kan uttrycka normen som en ambition att det fysiska rummet *helst* ska vara tillgängligt för alla. Därtill finns en rad *delvis* framträdande normer i praktiken och dessa har vi identifierat vara 'Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning', 'Nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken' och 'Regelverk för tillgänglighet'. Dessa normer, som alltså återfinns i "teorin", bedömer vi utifrån vårt resultat efterlevs enbart delvis i praktiken och påverkar handlandet.

Det är viktigt att här beakta att huruvida bristerna ligger på kunskapssidan eller rör möjligheterna/systemvillkoren och/eller viljan kan diskuteras och de olika komponenterna ska ses som integrerade och beroende av varandra för hur handlingsdirigerande normen blir i praktiken. Att vi identifierar en reducerad norm som är en ambition att det fysiska rummet *helst* ska vara tillgängligt för alla kan förstås utgöra ett exempel på att viljan saknas och att möjligheterna upplevs vara begränsade.

5 Slutsats och diskussion

Denna normkartläggning har syftat till att nå kunskap om hur tillgänglighetsarbete praktiseras inom strategisk fysisk planering i Skåne. Kartläggningen visar att det finns ett gap mellan nationella, regionala och kommunala tillgänglighetsnormer. Det finns även en dissonans mellan normen i teorin och normen i praktiken, och – inte minst – mellan rättsliga och sociala normer. Sammanfattningsvis finns det med andra ord ingen framträdande och genomgripande tillgänglighetsnorm inom strategisk fysisk planering i Skåne. Detta gäller särskilt på kommunal nivå. Tillgänglighetsnormen framstår som otillgänglig. Detta resultat ligger i linje med den tidigare forskning som presenterats i inledningen (Hanna Egard *et al* 2022; Egard & Hansson 2021; Hallgrimsdottir *et al* 2016; Hansson 2019; Kitchin 1998; Müller *et al* 2021; Müller *et al* 2022; Mazurik *et al* 2014; Nordgren 2009; Wästerfors 2021). Att skilja på normen i ”teorin” och normen i ”praktiken” syftar även till att fånga normens dubbla essens av att både benämna *varat* (det vanligaste eller mest frekventa i kvantitativ mening) och *börat* (i kvalitativ mening att fungera som normativ handlingsanvisning, ofta i relation till ett abstrakt ideal).

Som vi diskuterade tidigare i rapporten har vi identifierat ett brett språkspel gällande hur de olika analysenheterna kommunicerar arbetet med strategiskt tillgänglighetsarbete inom fysisk planering i Skåne. De olika begreppen och termerna som används överlappar delvis varandra med en familjelikheter som antas medföra en praktisk svårighet att etablera en gemensam norm med ett tydligt och avgränsat innehåll som ger mening. Ett liknande Wittgensteininspirerat perspektiv för att förstå en social grammatik i relation till regelföljande och praktik har tidigare tillämpats inom rättssociologin (Dahlstrand, 2012). På nästa sida ges en översikt av de normer vi identifierat inom de tre nivåerna.

Tabell 5: Sammanfattande översikt av normer på nationell, regional och kommunal nivå.

NORMER	
NATIONELLA NORMER:	
KONVENTIONEN OM RÄTTIGHETER FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING	
NATIONELLT MÅL OCH INRIKTNING FÖR FUNKTIONSHINDERPOLITIKEN	
REGELVERK OM TILLGÅNGLIGHET	
AGENDA 2030	
REGIONALA NORMER:	
KONVENTIONEN OM RÄTTIGHETER FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING	
NATIONELLT MÅL OCH INRIKTNING FÖR FUNKTIONSHINDERPOLITIKEN	
REGIONEN ÄR ÖPPEN FÖR ALLA OCH NORMKRITISK	
KOMMUNALA NORMER:	
NORMEN I TEORIN	DET FYSISKA RUMMET SKA VARA TILLGÅNGLIGT FÖR ALLA
NORMEN I PRAKTIKEN	DET FYSISKA RUMMET SKA <i>HELST</i> VARA TILLGÅNGLIGT FÖR ALLA
DELVIS FRAMTRÄDANDE NORMER	KONVENTIONEN OM RÄTTIGHETER FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING NATIONELLT MÅL OCH INRIKTNING FÖR FUNKTIONSHINDERPOLITIKEN REGELVERK FÖR TILLGÅNGLIGHET

I tabellen ovanför försöker vi översiktligt presentera de identifierade normerna på nationell, regional och kommunal nivå i vårt material. Vårt fokus har legat på att kartlägga normerna som antas påverka strategisk fysisk planering inom ett urval skånska kommuner. Som framgår av översikten återkommer en rad normer inom de tre nivåerna, men när vi kommer till den lokala eller kommunala nivån, som kan antas vara av störst betydelse för den enskilda medborgaren, så är normerna reducerade och/eller enbart delvis framträdande. Här har vi även identifierat en skillnad mellan normen i teorin och normen i praktiken. Vad kan detta gap bero på? Hydén (2002) beskriver att det krävs kunskap, möjlighet och vilja för att en norm ska omsättas i handling. Vi vill betona att kunskap, möjlighet och vilja överlappar med, och kompletterar, varandra. Ovan- och nedanstående resonemang där dessa begrepp särskiljs bygger med andra ord på förenklingar. Regionen identifierar själv att man delvis saknar *kunskap* om tillgänglighet inom strategisk fysisk planering, men man uttrycker en *vilja* att arbeta med frågan och nämner därtill inga hinder. Tillgänglighetsarbete på regional nivå porträtteras således som *möjligt* att bedriva.

Kommunerna anger i sin tur bristande *kunskap* om tillgänglighet i strategisk fysisk planering, i synnerhet på strategisk nivå. Man har till och med, precis som regionen, ofta svårt att ens benämna gruppen på ett konsekvent sätt. Även om kommunerna resonerar kring *möjligheten*, och betydelsen av, att inkludera tillgänglighetsarbete i strategisk fysisk planering domineras kommunernas uppfattning dessutom ofta av hinder inom tillgänglighetsarbetet. Vår kartläggning vittnar slutligen om att det i stor utsträckning finns en *vilja* att arbeta med tillgänglighet inom strategisk fysisk planering bland kommunerna, detta är åtminstone vad den absoluta majoriteten av intervjupersonerna uppger. Samtidigt är denna vilja kanske inte starkare än andra viljor. När tillgänglighet ställs mot andra intressen tycks den ofta prioriteras bort. Man kan även fundera kring om de organisatoriska hinder som identifieras – i synnerhet att tillgänglighetsarbete ofta uppfattas ske i detaljplanering eller vid beviljande av bygglov – och hänvisningen till att kunskapen istället finns hos tjänstepersoner som arbetar med dessa frågor, i själva verket vittnar om en ovilja hos dem som arbetar med strategisk fysisk planering på kommunal nivå. Med andra ord kan utmålet av hinder och den formulerade frånvaron av kunskap förstås som ett sätt att avsäga sig ansvar. Detta – avsaknaden av kunskap, den upplevda avsaknaden av möjlighet och viljan som ibland överskuggas av andra intressen – förklarar tillsammans varför normer i teorin och på andra nivåer inte alltid återspeglas på kommunal nivå, särskilt inte i praktiken. Den kommunala normen i teorin – det fysiska rummet ska vara tillgängligt för alla – förvandlas i praktiken till en norm om att det fysiska rummet *helst* ska vara tillgängligt för alla. De nationella tillgänglighetsnormerna (så som konventionen, det nationella målet och regelverk för tillgänglighet) framträder dessutom endast delvis.

Tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering i Skåne kan emellertid förbättras. Kunskap behöver förmedlas inom kommunerna – de som arbetar med detaljplaner, bygglov och sociala frågor på andra förvaltningar har ofta mer kunskap än de som arbetar med strategisk fysisk planering. Därtill kan kommuner (fortsätta) dela sin kunskap med varandra. Vidare utgör Region Skåne (liksom Länsstyrelsen) en potentiell kunskapsförmedlare i relation till kommunerna, och vice versa. Sist men inte minst kan vi bli bättre på att tillvarata den kunskap som personer med funktionsnedsättning själva besitter. Detta överensstämmer med Gejrots uppmaning till Skånes region och kommuner att arbeta mer med aktiv involvering (2019). Genom bättre kunskap är det även möjligt att det som i dagsläget identifieras som hinder förstås på andra sätt. Därigenom behöver inte olika intressen (viljor) ställas mot varandra. Sammantaget är det, utifrån materialet som vi analyserat, oklart om det finns några tydliga handlingsdirigerande normer som genomgående formar det kommunala tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering i Skåne.

5.1 Begränsningar och vidare forskning

Föreliggande kartläggning synliggör behovet av vidare forskning om tillgänglighet inom strategisk fysisk planering i Skåne. För det första begränsas denna kartläggnings slutsatser av analysmaterialet. Därför behövs ytterligare analys av tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering i Skåne – fler kommuner behöver undersökas och intervjuer med Region Skåne genomföras. Därtill uppmuntrar vi till utforskande av Region Skånes tillgänglighetsarbete i anslutning till dess uppdrag att bedriva vård och kollektivtrafik. För det andra kan materialet som vi analyserat angripas med andra teorier och metoder som kan generera ytterligare kunskap. Här ser vi särskilt att mer kritiska ansatser skulle kunna vara fruktsamma. Man skulle exempelvis kunna fråga sig om den kunskapsbrist som regionen och kommunerna själva rapporterar om verkligen är så omfattande som de uppger, eller om det i själva verket kanske handlar om ett ointresse (ovilja) att arbeta med frågan. Kartläggningen initierar slutligen också frågor om hur tillgänglighetsarbetet går till i andra regioner.

Rapporten synliggör även, och särskilt, behovet av att regionen och kommunerna i Skåne förstärker tillgänglighetsarbetet inom strategisk fysisk planering. Region Skåne förefaller utgöra en lämplig organisation för att driva och koordinera detta arbete – det finns exempelvis ett behov av att etablera en enhetlig begreppsapparat samtidigt som Region Skåne kan sprida och utveckla de handböcker som vissa kommuner redan är i färd med att ta fram. Regionen kan därtill samarbeta med enskilda kommuner i särskilda ämnesspecifika projekt, exempelvis rörande klimatförändringarnas påverkan på tillgänglighet. Regionen uppmuntrats slutligen därtill att fortsätta sitt normkritiska projekt. Ett förstärkt tillgänglighetsarbete krävs om man ska leva upp till de nationella normerna 'Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning', 'Nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken', regelverk för tillgänglighet och Agenda 2030 (regionen bör dock inte begränsa tillgänglighetsarbetet till en rättslig ram). Detta kan antas leda till en ökad social delaktighet – kommunerna är i stor utsträckning överens om att ökad fysisk tillgänglighet möjliggör ökad social delaktighet. Vi vill i detta sammanhang slutligen även poängtera att sambandet kan vara omvänt: ökad social delaktighet i planeringsprocessen i sig kan resultera i ökad fysisk tillgänglighet.

Ett alternativ till att betona den formella rättens betydelse och samtidigt behålla ambitionen att öka graden av social delaktighet är att beakta den "reflexiva" rättens potential. Inom rättssociologin är reflexiv rätt en rättsform som, vid sidan av den traditionella rättsstatens rätt och välfärdsstatens rätt, har diskuterats sedan 1980-talet med referens till Gunther Teubner. Den reflexiva rätten handlar i korthet om att tvinga fram en procedur och en beslutsprocess ur vilken konsensus om det normativa innehållet kan nås. Istället för "top down" är ambitionen att engagera berörda

intressenter utifrån ett ”bottom up” perspektiv. Den reflexiva rätten har beskrivits som en möjlighet för att skapa arenor för intern diskussion och extern samverkan genom en processorientering bestående av relationsorienterade institutionella strukturer och beslutsprocesser (Gustafsson, 2002; Hydén, 2002). Det saknas dock idag aktuell och relevant kunskap om, och erfarenhet av, den reflexiva rättens möjligheter att skapa normer inom strategiskt tillgänglighetsarbete med fokus på fysisk tillgänglighet som social delaktighet.

6 Bilagor

6.1 Bilaga 1: Kontaktmejllet

Hej!

På uppdrag av Region Skåne genomför Lunds universitet just nu en vetenskaplig kartläggning av hur tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning hanteras inom samhällsplanering på strategisk nivå. Denna kartläggning ska ligga till grund för metodutveckling.

Som en del av uppdraget genomförs intervjuer med kommunala översiktsplanerare av mig som arbetar som projektassistent. Kommuner och tjänstepersoner kommer att anonymiseras – avsikten är inte att utvärdera enskilda kommuner utan att få en övergripande bild av hur tillgänglighetsfrågan hanteras inom den översiktliga planeringen.

Intervjun tar cirka en timme och sker digitalt. Om möjligt önskar jag genomföra intervjun under vecka 48 eller 49. Medverkan i intervjun är frivillig. Din medverkan är viktig, återkom gärna vid eventuella frågor!

Med vänliga hälsningar,
Maria Thysell

Kontaktpersoner på Rättssociologiska institutionen:
Maria Thysell: maria.thysell@soclaw.lu.se
Projektledare Karl Dahlstrand: karl.dahlstrand@soclaw.lu.se, 046-222 34 63

Kontaktpersoner på Region Skåne:
Samhällsplanerare Jesper Borgström: Jesper.borgstrom@skane.se, 040-675 36 79
Mervan Sert: Mervan.sert@skane.se, 0722-33 41 16

Mer information om Region Skånes projekt:

Varför genomför Region Skåne ett projekt om fysisk tillgänglighet?

Människor med funktionshinder lever i tio gånger så hög grad av ohälsa som resten av befolkningen. Dessutom är denna grupp i betydligt högre utsträckning arbetslös. Detta medför negativa konsekvenser gällande hälsa och socioekonomisk integration av personer med funktionshinder, men också försvagade möjligheter för denna grupp att delta i demokratins praktik.

Vägledning för ett utvecklat tillgänglighetsarbete kan bidra till en mer värdeskapande fysisk planering på regional och kommunal nivå som genererar miljöer med mervärden för fler grupper. Utfallet blir mer genomslagskraftiga tillgänglighetsinsatser, ökad livskvalitet för fler, samt en högre grad av social delaktighet vilket i sig stärker den skånska gemenskapen. Detta projekt vill därför åstadkomma en metodutveckling inom fysisk planering på regional och kommunal nivå så att insatser inom tillgänglighetsarbete blir mer konkreta, mer ändamålsenliga och mer resurseffektiva.

Hur ska projektet genomföras?

Projektets genomförande kan i korthet sammanfattas med följande insatser:

- genomföra en dekonstruerande kartläggning av hur det faktiska arbetet med tillgänglighet ser ut idag och utveckla kunskap och förståelse för den normativa grund som formar tillgänglighetsarbetet i samhällsplanering
- undersöka hur tillgänglighetsfrågan förstådd huvudsakligen som en rättslig fråga påverkar genomslaget av tillgänglighetsåtgärder i samhällsplaneringen samt om ett starkt socialt perspektiv kan bidra till ett ökat genomslag
- genomföra en kunskapshöjande dialogprocess med fokus på metodutveckling
- ta fram underlag och verktyg för att utveckla tillgänglighetsarbetet och synliggöra normer som begränsar personers med funktionsnedsättnings möjlighet till social delaktighet

6.2 Bilaga 2: Intervjuguiden

- Kan du berätta vilken förvaltning du arbetar på och vilka arbetsuppgifter du har?
- Hur tänker du kring tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering?
- Kan du förklara hur tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering går till?
- Kan du beskriva din *kunskap* om riktlinjer för tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering?
- Hur tänker du kring *möjligheten* att förverkliga riktlinjer rörande tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering? Kan du berätta om eventuella hinder (såsom sociala, organisatoriska, ekonomiska, juridiska, tekniska eller fysiska)?
- Kan du beskriva *viljan* att arbeta med riktlinjer för tillgänglighetsarbete inom strategisk fysisk planering?
- Hur tror du man kan öka graden av social delaktighet i fysiska miljöer utifrån ett tillgänglighetsperspektiv?
- Är det något du vill tillägga?

Med riktlinje avses exempelvis rutiner, policys, principer, normer, regler och lagar. Med tillgänglighetsarbete avses tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning.

7 Referenser

- Andersson, J. E. (2022). Using building requirements as a means to create inclusion: Accessibility and usability at a crossroads. I H. Egard, K. Hansson & D. Wästerfors (red.). *Accessibility Denied. Understanding Inaccessibility and Everyday Resistance to Inclusion for Persons with Disabilities*. Routledge, ss. 186–209.
- Baier, M. & M. Svensson (2009). *Om normer*. Liber.
- Bergh, A. (1996) Vad döljs bakom “hemlighetens vind”. I D. Gaunt & G. Lantz (red.) *Hemmet i vården, vården i hemmet*. Liber Förlag/Ersta vårdetiska institutet, ss. 121–135.
- BFS 2011:5. Boverkets författningssamling. Boverket.
- BFS 2013:9. Boverkets författningssamling. Boverket.
- Boverket (2011). *Boverkets byggregler (2011:6) – föreskrifter och allmänna råd*. https://www.boverket.se/contentassets/a9a584aa0e564c8998d079d752f6b76d/konsoliderad_bbr_2011-6.pdf [2022-11-09].
- Boverket (2020a). *Regional fysisk planering*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/regionplan/> [2022-10-28].
- Boverket (2020b). *Kommunal fysisk planering*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/kommunal-planering/> [2022-10-28].
- Boverket (2020c). *Översiktsplanen*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/oversiktsplanen/> [2022-10-28].
- Boverket (2020d). *Översiktsplanens innehåll*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/oversiktsplanen/innehall/> [2022-11-04].
- Boverket (2020e). *Granska översiktsplanen*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/processen-for-oversiktsplanering/uppratta/stalla-ut/> [2022-11-07].
- Boverket (2021a). *Så planeras Sverige*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/> [2022-10-28].
- Boverket (2021b). *Översiktsplanens nytta och funktion*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/oversiktsplanen/nytta/> [2022-11-04].
- Boverket (2021c). *Om Boverkets byggregler, BBR*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/regler-om-byggande/boverkets-byggregler/om-bbr/> [2022-11-09].

- Boverket (2022a). *Plan- och bygglag* (2010:900). <https://www.boverket.se/sv/lag--ratt/lagar-for-planering-byggande-och-boende/plan--och-bygglag-2010900/> [2022-10-28].
- Boverket (2022b). *Riksintressen är nationellt betydelsefulla områden*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/nationell-planering/riksintressen-ar-betydelsefulla-omraden/> [2022-11-04].
- Boverket (2022c). *Allmänna intressen*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/allmanna-intressen/> [2022-11-04].
- Boverket (2022d). *Samrådsredogörelse*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/detaljplan/detaljplanprocessen/samradsredogorelse/> [2022-11-07].
- Boverket (2022e). *Tillgänglighet*. <https://www.boverket.se/sv/byggande/tillganglighet--bostadsutformning/tillganglighet/> [2022-11-07].
- Boverket (2022f). *Enkelt avhjälpta hinder*. <https://www.boverket.se/sv/byggande/tillganglighet--bostadsutformning/tillganglighet/enkelt-avhjalpta-hinder/> [2022-11-09].
- Boverket (2022g). *Hållbar utveckling genom fysiskplanering*. <https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/planering/oversiktsplan/fysisk-planering/> [2022-12-21].
- Bryman, A. (2016). *Samhällsvetenskapliga metoder* (översättning B. Nilsson). Liber.
- Dahlstrand, K. (2012). *Kränkning och upprättelse: en rättssociologisk studie av kränkingsersättning till brottsoffer*. Lund: Lunds universitet.
- Egard, H. & K. Hansson (2021). The digital society comes sneaking in. An emerging field and its disabling barriers. *Disability & Society*.
- Egard, H., K. Hansson & D. Wästerfors (red.) (2022). *Accessibility denied. Understanding inaccessibility and everyday resistance to inclusion for persons with disabilities*. Routledge.
- Etikprövningsmyndigheten u.å.. *Vad säger lagen?* <https://etikprovningmyndigheten.se/for-forskare/vad-sager-lagen/> [2022-11-23].
- FRA – European Union Agency for Fundamental Rights (2022). *EUs mekanism under FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*. <https://fra.europa.eu/sv/content/eus-mekanism-under-fns-konvention-om-rattigheter-personer-med-funktionsnedsattning> [2022-11-17].
- FUB (2022). *Vilka ord använder vi?* <https://www.fub.se/utvecklings-storning/vilka-ord-anvander-vi/> [2022-10-31].
- Funka (u.å.). *Statistik*. <https://www.funka.com/design-for-alla/statistik/> [2022-11-23].
- Funktionsrätt Sverige (2018). Om oss. <https://funktionsratt.se/om-funktionsratt-sverige/> [2022-10-31].
- Gejrot, E. (2019). *Aktiv involvering och funktionshinderråd i Skåne: en kartläggning*. Funka. <https://www.funka.com/globalassets/filer-dokument/aktiv-involvering-och-funktionshinderr%C3%A5d-i-sk%C3%A5ne.pdf>
- Gibbs, J. P. (1981). *Norms, Deviance and Social Control*. Elsevier.

- Grönwall, L., L. Holgersson & B. Idarsson (2020). *Psykiatrin, tvånget och lagen: en lagkommentar i historisk belysning*. Norstedts juridik.
- Gustafsson, H. (2002). *Rättens polyvalens: en rättsvetenskaplig studie av sociala rättigheter och rättsäkerhet*. Lund: Lunds universitet.
- Hallgrimsdottir, B., H. Wennberg, H. Svensson & A. Ståhl (2016). Implementation of accessibility policy in municipal transport planning – Progression and regression in Sweden between 2004 and 2014. *Transport Policy*, 49: 196–205.
- Hansson, K. (2019). Kroppen och den motsägelsefulla staden - Kulturanalytiska perspektiv på funktionshinder och urbana rum. *Budkavlen: Tidskrift för etnologi och folkloristik*, 98: 9–38.
- Hellborg, S. (2018). *Diskrimineringsansvar: en civilrättslig undersökning av förutsättningarna för ansvar och ersättning vid diskriminering*. Iustus förlag.
- Hydén, H. (2002). *Normvetenskap*. Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Informationsverige.se (2021). *Normer*.
<https://www.informationsverige.se/sv/omsverige/individens-rattigheter-och-skyldigheter/normer/> [2022-11-22].
- Iwarsson, S. & A. Ståhl (2003). Accessibility, usability and universal design—positioning and definition of concepts describing person-environment relationships. *Disability and Rehabilitation*, 25(2): 57-66.
- Kitchin, R. (1998) 'Out of Place', 'Knowing One's Place': Space, power and the exclusion of disabled people, *Disability & Society*, 13(3): 343-356.
- Lindqvist, R. (2016). Funktionshinder. I C. Edling & F. Liljeros (red.) *Ett delat samhälle – makt, intersektionalitet och social skiktning*. 3:e upplagan. Liber, ss. 180-206.
- Mathiesen, T. (2005). *Rätten i samhället: En introduktion till rättssociologin*. Studentlitteratur.
- Mazurik, K., M. Desjardin, È. de Grosbois, T. Poldma & J. Gelech (2018). Individual stakes and collective ideology in tension: Looking at physical and spatial obstacles from an experiential perspective. *European Journal of Disability Research* 8(3): 194–205.
- MFD – Myndigheten för delaktighet (2020a). *Vad är funktionsnedsättning och funktionshinder?*
<https://www.mfd.se/inspiration/kunskap-for-barn/konventionen-for-dig-10-12-ar/funktionsnedsattning-och-funktionshinder/> [2022-10-31].
- MFD – Myndigheten för delaktighet (2020b). *EU:s tillgänglighetsdirektiv*.
<https://www.mfd.se/verktyg/lagar-och-regler-om-tillganglighet/eu-tillganglighetsdirektiv/#mainContent> [2022-11-17].
- MFD – Myndigheten för delaktighet (2022a). *Statistik om personer med funktionsnedsättning*.
<https://www.mfd.se/resultat-och-uppfoljning/statistik-om-personer-med-funktionsnedsattning/> [2022-11-22].
- MFD – Myndigheten för delaktighet (2022b). *Frågor om delaktighet och tillgänglighet*.
<https://www.mfd.se/organisation/vanliga-fragor-och-svar/fragor-om-delaktighet-och-tillganglighet/> [2022-10-31].

- Müller, L., S. Ericsson, D. Wojahn & Per-Olof Hedvall (2021). Young, Mobile, and Highly Educated Cyclists: How Urban Planning and Policy Dis/able Users. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 23(1): 124–135.
- Müller L., S. Ericsson & Per-Olof Hedvall (2022). Visions of a City for All. Resources, Choices and Factors Supporting and Impeding Universal Design in the Urban Development Process. *The Journal of Public Space*, 7(2): 63–78.
- Nordgren, C. (2009). Dubbla sociala normer. Existenser och effekter i vardagen för personer med funktionsnedsättning. *Retfaerd: nordisk juridisk tidskrift*, 32: 2–125.
- Oppenheimer, D. B., S. R. Foster, S. Y. Han & R. T. Ford (2020). *Comparative Equality and Anti-Discrimination Law*. 3:e upplagan. Elgar.
- Palmstierna, C. & Sonander, A. (2021). *Tid för förändring – det är känt sedan gammalt: En studie av förutsättningarna för att beakta barnkonventionen i Malmö stads verksamheter*. Rättssociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Pound, R., (1910) “Law in Books and Law in Action”, 44 Am. L. Rev. 12.
- Regeringskansliet (2008). *Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*. <https://www.regeringen.se/4ae1cb/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/funktionshinder/konvention-om-rattigheter-for-personer-med-funktionsnedsattning.pdf>
- Regeringskansliet (2021). *Tillgänglighetsdirektivet SOU 2021:44*. <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2021/05/sou-202144/> [2022-11-17].
- Regeringskansliet (u.å. a). *Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling*. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/> [2022-11-07].
- Regeringskansliet (u.å. b). *Agenda 2030 – Mål 4 – God utbildning för alla*. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/agenda-2030-mal-4-god-utbildning-for-alla/> [2022-11-07].
- Regeringskansliet (u.å. c). *Agenda 2030 – Mål 10 – Minskad ojämlikhet*. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/agenda-2030-mal-10-minskad-ojamlikhet/> [2022-11-07].
- Regeringskansliet (u.å. d) *Agenda 2030 – Mål 11 – Hållbara städer och samhällen*. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/agenda-2030-mal-11-hallbara-stader-och-samhallen/> [2022-11-07].
- Regeringskansliet (u.å. e). *Agenda 2030 – Mål 16 – Fredliga och inkluderande samhällen*. <https://www.regeringen.se/regeringens-politik/globala-malen-och-agenda-2030/agenda-2030-mal-16-fredliga-och-inkluderande-samhallen/> [2022-11-15].
- Region Skåne (2020). *Det öppna Skåne 2030: Skånes utvecklingsstrategi*. https://www.skane.se/SysSiteAssets/organisation_politik/regional-utveckling/regional_utvecklingsstrategi_oppna_skane_2030.pdf [2022-11-23].

- Region Skåne (2021). *Remissvar – Skånes regionala utvecklingsstrategi*.
<https://www.skane.se/organisation-politik/Vart-utvecklingsuppdrag/regional-utvecklingsstrategi-det-oppna-skane-2030/remissvar/> [2022-12-15].
- Region Skåne (2022a). *Regionplanerad*.
<https://utveckling.skane.se/utvecklingsomraden/samhallsplanering/regional-fysisk-planering/regionplanerad/> [2022-11-22].
- Region Skåne (2022b). *Regionplan för Skåne 2022–2040*.
<https://geodata.skane.se/regutv/regionplan/2022/plan/dokument/rp2022-konsekvensbedomning.pdf>
- Region Skåne (2022c). *Program för att tillgodose personer med funktionsnedsättning 2022–2025*.
https://www.skane.se/siteassets/organisation_politik/styrandedokument/program-for-att-tillgodose-personer-med-funktionsnedsattning.pdf
- Region Skåne (2022d). *Regionplan för Skåne 2022–2040: konsekvensbedömning*
<https://geodata.skane.se/regutv/regionplan/2022/plan/dokument/rp2022-konsekvensbedomning.pdf>
- Rudberg, E. (1999) *Stockholmsutställningen 1930: modernismens genombrott i svensk arkitektur*. Stockholmia förlag.
- Sahlin, R. (2007). *Diskrimineringskydd och rättigheter: En introduktion i handikappjuridik*. Iustus förlag.
- SCB – Statistiska centralbyrån (2022). *Statistik om personer med funktionsnedsättning, tabeller 2021*. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/levnadsforhallanden/levnadsforhallanden/undersokningarna-av-levnadsforhallanden-ulf-silc/pong/tabell-och-diagram/statistik-om-personer-med-funktionsnedsattning/tabeller-2021/> [2022-11-23].
- SFS 1974:152. *Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform*. Justitiedepartementet.
- SFS 2003:460. *Lag om etikprövning av forskning som avser människor*. Utbildningsdepartementet.
- SFS 2008:567. *Diskrimineringslagen*. Arbetsmarknadsdepartementet.
- SFS 2010:900. *Plan- och bygglag*. Finansdepartementet.
- SFS 2011:338. *Plan- och byggförordningen*. Finansdepartementet.
- SKR – Sveriges kommuner och regioner (2021a). *Kommunens åtaganden*.
<https://skr.se/skr/tjanster/kommunerochregioner/faktakommunerochregioner/kommunernasataganden.3683.html> [2022-12-15].
- SKR – Sveriges kommuner och regioner (2021b). *Regionernas åtaganden*.
<https://skr.se/skr/tjanster/kommunerochregioner/faktakommunerochregioner/regionernasataganden.27748.html> [2022-11-23].
- SKR – Sveriges kommuner och regioner (2022). *Kommungruppsindelning*.
<https://skr.se/skr/tjanster/kommunerochregioner/faktakommunerochregioner/kommungruppsindelning.2051.html> [2022-11-22].

- Socialdepartementet (2017). *Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken* (Regeringens proposition 2016/17:188). Regeringskansliet.
- Socialdepartementet (2021). *Regeringsbeslut: Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2031*.
- Socialstyrelsen (u.å.). *Socialstyrelsens termbank*.
<https://termbank.socialstyrelsen.se/?TermId=812&SrcLang=sv&TrgLang=null> [2022-10-28].
- Styrutredning för funktionshinderpolitiken (2019). *Styrkraft i funktionshinderpolitiken* (SOU 2019:23). Socialdepartementet.
- Thernborn, G. (1993). Normens vägar och frågetecken. *Sociologisk forskning*, 30(2): 3–16.
- Tillgänglighetsdirektivet (2021). *Tillgänglighetsdirektivet: betänkande av utredningen om genomförandet av tillgänglighetsdirektivet* (SOU 2021:44). Socialdepartementet.
- Wagenaar, H. (2015). *Meaning in Action: Interpretation and Dialogue in Policy Analysis*. Routledge.
- Wästerfors, D. (2021). Required to be creative. Everyday ways for dealing with inaccessibility. *Disability & Society*, 36(2): 265-285.

Publikationer från Rättssociologiska institutionen Lunds universitet

Beställning och aktuella priser på: <http://lupak.srv.lu.se/mediatryck/>
Böckerna levereras mot faktura.

Lund Studies in Sociology of Law (ISSN 1403-7246)

- 1 Hydén, Håkan (red) *Rättssociologi – då och nu: En jubileumsskrift med anledning av rättssociologins 25 år som självständigt ämne i Sverige* 148 sidor ISBN 91-89078-23-3 (1997)
- 2 Hydén, Håkan & Alf Thoor (red) *Rätt i förändring: Om kristendenser i svensk rätt* 146 sidor ISBN 91-89078-24-1 (1997)
- 3 Hydén, Håkan *Rättssociologi som rättsvetenskap* 130 sidor ISBN 91-89078-47-0 (1998)
- 4 Carlsson, Bo *Social Steerage and Communicative Action: Essays in Sociology of Law* 326 sidor ISBN 91-89078-65-9 (1998)
- 5 Wickenberg, Per *Normstödjande strukturer: Miljötematiken börjar slå rot i skolan* 546 sidor ISBN 91-89078-78-0 (ak. avh. 1999)
- 6 Gillberg, Minna *From Green Image to Green Practice: Normative action and self-regulation* 218 sidor ISBN 91-89078-80-2 (ak. avh. 1999)
- 7 Carlsson, Bo *Social Norms & Moral Feelings: Essays in Sociology of Law* 86 sidor ISBN 91-89078-83-7 (1999)
- 8 Hydén, Håkan *Rättssociologi som emancipatorisk vetenskap* 221 sidor ISBN 91-89078-89-6 (1999)
- 9 Bartolomei, María Luisa & Håkan Hydén (eds.) *The Implementation of Human Rights in a Global World: Recreating a cross-cultural and interdisciplinary approach* 186 sidor ISBN 91-89078-92-6 (1999)

- 10 Carlsson, Bo *Excitement, Fair Play, and Instrumental Attitudes: Images of Legality in Football, Hockey, and PC Games* 89 sidor ISBN 91-7267-010-X (2000)
- 11 Ryberg-Welander, Lotti *Arbetstidsregleringens utveckling: En studie av arbetstidsreglering i fyra länder* 412 sidor ISBN 91-7267-011-8 (ak. avh. 2000)
- 12 Carlsson, Bo *Rättssociologi och populärkultur* 102 sidor ISBN 91-7267-118-1 (2001)
- 13 Pfannenstill, Annika *Rättssociologiska studier inom området autism: Rättsanvändning i en kunskapskonkurrerande miljö* 214 sidor ISBN 91-7267-120-3 (ak. avh. 2002)
- 14 Gustavsson, Håkan *Rättens polyvalens: En rättsvetenskaplig studie av sociala rättigheter och rättssäkerhet* 478 sidor ISBN 91-7267-135-1 (ak avh 2002)
- 15 Avellan, Heidi *Brännpunkter i nyhetsflödet: Rättssociologiska nedslag 2003* 60 sidor ISBN 91-7267-152-1 (2003)
- 16 Rejmer, Annika *Vårdnadstvister: En rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa* 248 sidor ISBN 91-7267-142-4 (ak. avh. 2003)
- 17 Baier, Matthias *Norm och rättsregel: En undersökning av tunnelbygget genom Hallandsåsen* 197 sidor ISBN 91-7267-144-0 (ak. avh. 2003)
- 18 Friis, Eva *Sociala utredningar om barn: En rättssociologisk studie av lagstiftningens krav, utredningarnas argumentationer och konsekvenser för den enskilde* 290 sidor ISBN 91-7267-150-5 (ak. avh. 2003)
- 19 Olsson, Patrik *Legal Ideals and Normative Realities: A Case Study of Children's Rights and Child Labor Activity in Paraguay* 178 sidor ISBN 91-7256-155-6 (ak. avh. 2003)
- 20 Hoff, David *Varför etiska kommittéer?* 306 sidor ISBN 91-7256-156-4 (ak. avh. 2004)
- 21 Zanderin, Lars *Internkontroll och systemtillsyn av arbetsmiljön i äldreomsorgen i fyra svenska kommuner: En rättssociologisk studie* 319 sidor ISBN 91-7267-177-7 22 (ak. avh. 2004)
- 22 Staaf, Annika *Rättssäkerhet och tvångsvård: En rättssociologisk studie* 356 sidor ISBN 91-7267-196-3 (ak. avh. 2005)
- 23 Hallerström, Helena *Rektorers normer i ledarskapet för skolutveckling* 183 sidor ISBN 91-7267-217-X (ak. avh. 2006)
- 24 Friberg, Staffan *Normbildningsprocess – genom brukarsamverkan* 235 sidor ISBN 91-7267-221-8 (ak. avh 2006)

- 25 Börrefors, Johanna *En essä om estetisk efterrättelse* 231 sidor ISBN 91-7267-235-8 (ak. avh 2007)
- 26 Appelstrand, Marie *Miljömålet i skogsindustrin – styrning och frivillighet* 323 sidor ISBN 91-7267-240-4 (ak. avh 2007)
- 27 Sonander, Anna *Att arbeta med barn som brottsoffer – En rättssociologisk studie* 233 sidor ISBN 91-7267-252-8 (ak. avh 2008)
- 28 Svensson, Måns *Sociala normer och regelefterlevnad – Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv* 244 sidor ISBN 91-7267-271-4 (ak. avh 2008)
- 29 Hydén, Håkan & Wickenberg, Per (eds.) *Contributions in Sociology of Law – Remarks from a Swedish Horizon* 245 sidor ISBN 91-7267-276-5
- 30 Bergman, Anna-Karin *Law in Progress? A Contextual Study of Norm-Generating Processes – The Example of GMES* (ak. anh 2009)
- 31 Baier, Matthias (ed.) *Participative aspects of law – a socio-legal perspective.*
- 32 Wedin, Lina *Going Green – A Study of Public Procurement Regulation* 193 sidor ISBN 91-7267-295-1 (ak. avh 2009)
- 33 Persson, Lars *Pedagogerna och demokratin – En rättssociologisk studie av pedagogers arbete med demokratiutveckling i förskola och skola* 188 sidor ISBN 91-7267-309-5 (ak. avh 2010)
- 34 Leo, Ulf *Rektorer bör och rektorer gör – En rättssociologisk studie om att identifiera, analysera och förstå professionella normer* 190 sidor ISBN 91-7267-314-1 (ak. avh. 2010)
- 35 Johansson, Susanna *Rätt, makt och institutionell förändring – En kritisk analys av myndigheters samverkan i barnahus* 254 sidor ISBN 978-917473-101-9 (ak. avh. 2011)
- 36 Stefan Larsson *Metaphors and Norms – Understanding copyright law in a digital society* 167 sidor ISBN 91-7267-335-4 (ak. avh. 2011)
- 37 Håkan Hydén (ed.) *Norms between law and society – A collection of Essays from Doctorates from Different Academic Subjects and Different Parts of the World* 168 sidor ISBN 91-7267-330-3
- 38 Agevall, Charlotte *Väldet och kärleken – Väldsutsatta kvinnors begripliggörande av sina erfarenheter* 304 sidor ISBN 91-7267-341-9 (ak. avh. 2012)

- 39 Dahlstrand, Karl *Kränkning och upprättelse – En rättssociologisk studie av kränkningersättning till brottsoffer* 344 sidor ISBN 91-7267-342-7 (ak. avh. 2012)
- 40 Urinboyev, Rustamjon *Living Law and Political Stability in Post-Soviet Central Asia – A Case Study of the Ferhana Valley* 220 sidor ISBN 91-7267-530-8 (ak. avh. 2013)
- 41 Pizzolatto Konzen, Lucas *Norms and Space – Understanding Public Space Regulation in Tourist City* 334 sidor ISBN 91-7267-351-6 (ak. avh. 2013)
- 42 Monciardini, David *Quello che conta – A Socio-Legal Analysis of Accounting for Sustainable Companies* 237 sidor ISBN 91-7267-358-3 (ak. avh. 2013)
- 43 Gustafsson, Håkan, Vinthagen, Stellan & Oskarsson, Patrik *Law, Resistance and Transforation – Social Movements and Legal Strategies in the Indian Narmada Struggle* 162 sidor ISBN 91-7267-352-4
- 44 Erlandsson, Lennart *Rätt, norm och tillämpning – En studie av normativa mönster vid beslut enligt LSS på tre arenor* 188 sidor ISBN 978-91-7473-931-2 (ak. avh. 2014)
- 45 Vargas, Ana Maria *Outside the Law. An Ethnographic Study of Street Vendors in Bogotá* 267 sidor ISBN 978-91-7623-804-2 (ak. avh. 2016)
- 46 Svenaeus, Lena *Konsten att upprätthålla löneskillnader mellan kvinnor och män. En rättssociologisk studie av regler i lag och avtal om lika lön* 392 sidor ISBN 978-91-7753-150-0 (ak. avh. 2017)
- 47 Hartzén, Ann-Christine *The European Social Dialogue in Perspective. Its future potential as an autopoietic system and lessons from the global maritime system of industrial relations* 388 sidor ISBN 978-91-7753-275-0 (ak. avh. 2017)
- 48 Michelson, Staffan *Empowerment and Private Law. Civil Impetus for Sustainable Development* 296 sidor ISBN 978-91-7223-748-3 (ak. avh. 2018)
- 49 Joormann, Martin *Legitimized Refugees - A Critical Investigation of Legitimacy Claims within the Precedents of Swedish Asylum Law* 267 sidor ISBN 978-91-7267-411-0 (ak. avh. 2019)
- 50 Antonsdóttir, Hildur Fjóla *Decentring Criminal Law: Understandings of Justice by Victim-Survivors of Sexual Violence and their Implications for Different Justice Strategies*, 196 sidor, ISBN 978-91-7895-434-6 (ak. avh. 2020)
- 51 Bergwall, Peter *Exploring Paths of Justice in the Digital Healthcare. A Socio-Legal Study of Swedish Online Doctors*. 242 sidor. ISBN 978-91-7895-843-6 (print) (ak. avh. 2021)

- 52 Lundholm, Mikael *The Social Contingency of Law - Studies of Social Control during Foreclosure in Sweden*. 217 sidor. ISBN Tryck 978-91-8039-061-3 ISBN PDF 978-91-8039-062-0 (ak. avh. 2021)
- 53 Bostan, Cansu *Games of Justice – Ethnographic Inquiries on Space, Subjectivity and Law in Northern Kurdistan*, 395 sidor, 978-91-8039-289-1 (av. avh. 2022)
- 54 Serrano Cardona, Nicolás – *Interlegality, Municipalities and Social Change: A Sociolegal Study of the Controversy around Bullfighting in Bogotá, Colombia*, 261 sidor, 978-91-8039-298-3 (ak. avh. 2022)
- 55 Vuleta, Davor *Law and Social Exclusion: The functions and dysfunctions of the Swedish legal system in light of overindebtedness among immigrants*, 237 sidor, 978-91-8039-336-2 (ak. avh. 2022)

Research Reports in Sociology of Law (ISSN 1404-1030)

- 1998:1 Hydén, Håkan (red) *Rättsociologiska perspektiv på hållbar utveckling* 218 sidor ISBN 91-89078-43-8
- 1999:1 Grip, Elsa *Kan kommunen kontrollera kretsloppen? En studie i styrmedel för den fysiska samhällsplaneringen i riktning mot kretsloppssambället* 107 sidor ISBN 91-89078-70-5
- 1999:2 Grip et al, Elsa *"Den som tar ska ge igen": Balansering – ett rättvist system för miljöhänsyn i samhällsbyggandet?* 106 sidor ISBN 91-89078-79-9
- 1999:3 Hydén, Håkan (red) *Aspekter av och perspektiv på normer: Rättsociologer reflekterar kring normer* 177 sidor ISBN 91-7267-001-0
- 2000:1 Wickenberg, Per *Greening Education in Europe: Research Report on Environmental Education, Learning for Sustainable Development and local Agenda 21 in Europe* 112 sidor ISBN 91-7267-021-5
- 2000:2 Hydén, Håkan, Minna Gillberg & Per Wickenberg *Miljöledning i Citytunnelprojektet: MiC-projektet, delrapport 1: Bakgrund och samråd* 74 sidor ISBN 91-7267-025-8
- 2003:1 Wickenberg, Per *Brunnarna i Holma: Samrådets konkreta genomförande 2000-2002 för Citytunnelprojektet i Malmö* 274 sidor ISBN 91-7267-149-1

- 2004:1 Åström, Karsten *Prioriteringar i socialtjänsten: En analys av rättsliga förutsättningar* 46 sidor ISBN 91-7267-163-7
- 2004:2 Hydén, Håkan & Wickenberg, Per *Utvärderingsstudie av Venprojektet* 44 sidor ISBN 91-7267-180-7
- 2004:3 Hydén, Håkan (red) *Landskrona 1970–2010 i tid och rum* 111 sidor ISBN 91-7267-181-5
- 2004:4 Platzer, Ellinor *En icke-lag i sökljuset: Exemplet hushållstjänster i Sverige* 122 sidor ISBN 91-7267-184-X
- 2004:5 Rejmer, Annika (red) *Normvetenskapliga reflektioner* 178 sidor ISBN 91-7267-185-8
- 2005:1 Svensson, Måns *Strategier för ökad regelefterlevnad på trafikområdet* 45 sidor ISBN 91-7267-197-1
- 2005:2 Friis, Eva, Wickenberg, Per & Aurell, Justus *Projekt Nätverk Handel Malmös modell för kompetensutveckling av deltidsarbetslösa inom handeln* 105 sidor ISBN 91-7267-198-X
- 2005:3 Hallerström, Helena *Skolledarskap för förändring och utveckling* 182 sidor ISBN 91-7267-199-8
- 2005:4 Johansson, Susanna, Larsson, Stefan & Wickenberg, Per *Elevinflytande i Lomma kommuns skolor (skolår 7-9)* 105 sidor ISBN 91-7267-201-3
- 2006:1 Agevall, Charlotte *Att skapa goda arbetsmiljöer – med hjälp av design och jämställdhet: En utvärdering av projektet Skåne i god form. Ett samarbetsprojekt mellan LO-distriktet i Skåne, SvenskIndustridesign och Svenska ESF-rådet* 70 sidor ISBN 91-7267-215-35
- 2006:2 Hansen, Helena *Slutrapport till Kronofogdemyndigheten – Otillåten påverkan inom Kronofogdemyndigheten i Malmö* 35 sidor ISBN 91-7267-222-6
- 2006:3 Carlsson, Lina & Waara, Fredrik *Offentlig upphandling ur upphandlarens perspektiv: Resultat från två studier med fokus på byggupphandling och ekologisk hållbarhet* 37 sidor ISBN 91-7267-226-9
- 2007:1 Dahlstrand, Karl *Den anomiska rätten – Om undantagskonstruktion av de rent ideella kräningsersättningarna* 130 sidor ISBN 91-7267-241-2

- 2007:2 Johansson, Susanna *"Man är kanske mer kapabel än vad man trodde..." – Utvärderingsrapport av projekt Mötesplats Social Ekonomi Malmö – arbetsträning för långtidsarbetslösa och långtidsjukskrivna* 103 sidor ISBN 91-7267-247-1
- 2007:3 Hallerström, Hellena *Invandrarkvinnor på väg mot arbete genom utbildning och Kooperation – Extern utvärdering av projekt Trappan i stadsdelen Rosengård, Malmö* 55 sidor ISBN 91-7267-250-1
- 2008:1 Rejmer, Annika, Rasmusson, Bodil, Johansson, Susanna, Friis, Eva & Åström, Karsten *Barnahusens organisation, samverkan och verksamhet – Lägesrapport April 2006 – Delrapport 1 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* ISBN 91-7267-261-7
- 2008:2 Pavlovskaja, Evgenia & Åström, Karsten *Rättsliga perspektiv på barnet som brottsoffer – Delrapport 2 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 56 sidor ISBN 91-7267-260-9
- 2008:3 Friis, Eva *Sociala utredningar om brottsutsatta barn – Målgrupp, handläggning och insatser – Delrapport 3 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 108 sidor ISBN 91-7267-259-5
- 2008:4 Johansson, Susanna *Myndighetssamverkan i barnahus – organisering, innehåll och process – Delrapport 4 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 98 sidor ISBN 91-7267-262-5
- 2008:5 Rejmer, Annika och Hansen, Helene *"... känner du till skillnaden mellan lögn och sanning" – En analys av förundersökningar – Delrapport 5 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 80 sidor ISBN 91-7267-263-3
- 2008:6 Rasmusson, Bodil *"Det är ju inget dagis precis..." Barns och föräldrars upplevelser av kontakter med barnahus – Delrapport 6 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 84 sidor ISBN 91-7267-255-2
- 2008:7 Åström, Karsten & Rejmer, Annika *"Det blir nog bättre för barnen" – Slutrapport i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 142 sidor ISBN 91-7267-264-1
- 2008:8 Svensson, Måns & Persson, Lars *Socialtjänsten som kunskapskälla – En modell för psykosocial rapportering inför strategiska beslut på kommunal ledningsnivå avseende bland annat hållbar utveckling och folkhälsa* 88 sidor ISBN 91-7267-258-7

- 2008:9 Hallerström, Helena & Tallvid, Martin *Egen dator som redskap för lärande. Utvärdering av projektet "En-till-En" i två grundskolor i Falkenbergs kommun – Delrapport 1* 95 sidor ISBN 91-7267-274-9
- 2009:1 Svensson, Måns & Larsson, Stefan *Social Norms and Intellectual Property – Online norms and the European legal development* 66 sidor ISBN 91-7267-305-2
- 2010:1 Friis, Eva *Projekt Trapphuset Rosengård: Utbildningsverkstad och empowermentstation för invandrarkvinnor på väg mot arbete – En rättsociologisk undersökning av målluppfyllelse, genomförande och normstödjande arbete .Slutrapport från den externa utvärderingen* 82 sidor ISBN 91-7267-325-7
- 2012:1 Özascilar, Mine *Fear of Crime – Comparing the 'Shadowing Effect' of Fear of Sexual Assault on Turks and Swedes* 70 sidor ISBN 91-7267-345-1
- 2013:1 Wickenberg, Per & Leo, Ulf *Ett steg fram och ett tillbaka... – Statens styrning av miljö och hållbar utveckling genom skollag, läroplaner och kursplaner* 40 sidor ISBN 91-7267-534-0
- 2013:2 Sonander, Anna & Wickenberg Per *Folkhögskola 2.0 – ett kompetensutvecklingsprojekt* 66 sidor ISBN 91-7267-360-5
- 2015:1 Serrano Cardona, Nicolas & Baier, Matthias *Stockholm and Bogotá Citizenship Culture Surveys comparison* 58 sidor ISBN 978-91-7267-383-0
- 2016:1 Wedin Hansson, Lina & Johansson, Susanna *Hållbar samverkan? En fallstudie av samverkan i hållbar offentlig byggupphandling* 50 sidor ISBN 978-91-7267-388-5
- 2016:2 Wedin Hansson, Lina *Report on Best Practice Interviews on sustainable and innovative public procurement* 73 sidor ISBN 978-91-7267-390-8
- 2016:3 Wedin Hansson, Lina *Going Green in Construction A study of sustainability and innovation practices in public procurement of construction works.* 76 sidor ISBN 978-91-7267-391-5
- 2018:1 Vuleta, Davor *Ekonomisk otrygghet -en deskriptiv analys av migranternas överskudsättning.* 85 sidor ISBN 978-91-7753-587-4
- 2019:1 Wickenberg, Per *Norm formation from the Inside of a Swedish Court.* 33 sidor ISBN 978-91-7267-408-0
- 2019:2 Måns Svensson & Oscar Björkenfeldt *New Enviromental Zones for Passenger Cars Attitudes, norms and legal compliance.* 70 sidor ISBN 978-91-7267-408-0

- 2019:3 Wickenberg, Per, Rasmusson, Bodil & Leo, Ulf (eds.) *International Studies on Enactment of Children 's Rights in Education. 30 researchers from non-western countries.* 301 sidor. ISBN Tryck 978-91-7267-419-6 ISBN PDF: 978-91-7267-420-2
- 2020:1 Baier, Matthias & Wickenberg, Per *RQ2020. Report on Research Quality Process, RQ20.* 100 sidor ISBN Tryck 978-91-7267-421-9 ISBN PDF: 978-91-7267-422-6
- 2020:2 Urinbojev, Rustamjon (ed) *Central Asian Law: Legal Cultures, Governance and Business Environment in Central Asia.* A Collection of Papers from Central Asian Guest Researchers Seconded to Lund University. 151 sidor. ISBN Tryck 978-91-7267-429-5, ISBN PDF 978-91-7267-430-1
- 2020:3 Sonander, Anna & Muhire, Heraclitos *Rinkeby - en tunnelbanestation som alla andra En utvärdering av samverkan vid lokalt brottsförebyggande arbete.* 58 s.
- 2021:1 Wickenberg, Per, Rasmusson, Bodil, Leo, Ulf (eds.) *Children 's Rights in Education. Experiences from 16 countries in the Global South during 18 years as researchers and teachers.* 78 sidor. ISBN Tryck 978-91-7267-435-6, ISBN PDF 978-91-7267-437-0
- 2021:2 Ponnert, Lina & Sonander, Anna *Barnens och barnets bästa - möjligheter och utmaningar* (Best interests of Children and Best interests of the Child - Possibilities and Challenges). 143 sidor. ISBN Tryck 978-91-7267-442-4, ISBN PDF 978-91-7267-443-1
- 2021:3 Berdymyrat Ovezmyradov & Yolbars Kepbanov *Human capital and liberalization in central Asia: comparative perspectives on development (1990-2020).* 140 sidor. ISBN Tryck 978-91-7267-448-6, ISBN PDF 978-91-7267-449-3
- 2021:4 Palmstierna, Charlotte & Sonander, Anna *Tid för förändring - det är känt sedan gammalt. En studie av förutsättningarna för att beakta barnkonventionen i Malmö stad.* 197 sidor. ISBN Tryck 978-91-8039-155-9, ISBN PDF 978-91-8039-156-6
- 2022:1 Dahlstrand, Karl & Bergwall, Peter *Kränkning och upprättelse. En replikation av en rättssociologisk enkätstudie.* 131 sidor. ISBN 978-91-7267-457-8, ISBN PDF 978-91-7267-457-5
- 2022:2 Sonander, Anna & Elin Bengtsson *Trygghet inom kollektivtrafiken: en utvärdering av trygghetsvårdar och trygghetsteam.* 85 sidor. ISBN 9789172674592

- 2022:3 Kepbanov, Yolbars; Horák, Slavomír; Ovezmyradov, Berdymyrat *The investment climate in Turkmenistan: Challenges and possible ways of attracting foreign investment*. 121 sidor. ISBN PDF 978-91-7267-462-2
- 2023:1 Urinbojev, Rustam & Mustafoev, Tolibjon *Law, Society, and Corruption: Exploring (Anti-) Corruption From Interdisciplinary and Multilevel Perspectives*. 172 sidor. ISBN PDF 978-91-7267-466-0
- 2023:2 Dahlstrand, Karl & Thysell, Maria *Otillgänglig tillgänglighet. En rättsociologisk kartläggning av normer inom strategisk fysisk planering i Skåne*. 79 sidor. ISBN PDF 978-91-7267-471-4

Sociology of Law Dissertations 1978–

1. Widerberg, Karin: *Kvinnans rättsliga och sociala ställning i Sverige 1750-1976* (1978)
2. Hydén, Håkan: *Rättens samhälleliga funktioner* (1978)
3. Magnusson, Dan: *Konkurser och ekonomisk brottslighet* (1979)
4. Kalderstam, Johnny: *De laglösa. Om rättens betydelse för levnadsförhållandena i en kriminell subkultur* (1979)
5. Akalu, Aster: *The Process of Land Nationalization in Ethiopia. Land Nationalization and the Peasants* (1982)
6. Esping, Hans: *Förvaltningsrätt och reformpolitik* (1983)
7. Ericsson, Lars: *Ett surt regn kommer att falla. Naturen, myndigheterna och allmänheten* (1985)
8. Carlsson, Bo & Isacson, Åke: *Hälsa, kommunikativt handlande och konfliktlösning. En studie av patientens ställning och av Hälso- och sjukvårdslagens ansvarsnämnd* (1989)
9. Eriksson, Kjell E.: *Jag slutar! Individuell konfliktlösning i arbetslivet* (1991)
10. Ödman, Ella: *Planlagstiftningen och välfärden: tendenser i utvecklingen av svensk planlagstiftning* (1992)
11. Olsson, Sven-Erik: *Kvinnor i arbete och reproduktion. Havandeskaps-penningens tillämpning* (1993)
12. Gutto, Shadrack: *Human and Peoples Rights for the Oppressed. Critical Essays on Theory and Practice from Sociology of Law Perspective* (1993)

13. Schlytter, Astrid: *Om rättvisa I barnomsorgen. Den kommunala barnomsorgens fördelningsregler ur ett vardagsperspektiv* (1993)
14. Rolfsson, Margaretha: *Unga på drift. Om sociala normer och social kontroll i Rosengård* (1994)
15. Banakar, Reza: *Rättens dilemma. Om konflikthantering i ett mångkulturellt samhälle* (1994)
16. Kåhl, Ingela: *Socialarbetarkåren – den lindansande professionen* (1995)
17. Svenning, Margaretha: *Miljökriget. Miljöarenan och politikens möjligheter att styra vår miljö* (1996)
18. Hammarsköld, Claes-Göran: *FINSAM: Förändring av en välfärdsorganisation genom försöksverksamhet* (1997)
19. Mascaro, Joakim: *Aurea Norma* (1998)
20. Gillberg, Minna: *From Green Image to Green Practice. Normative action and self-regulation* (1999)
21. Wickenberg, Per: *Normstödjande strukturer. Miljötematiken börjar slå rot i skolan* (1999)
22. Ryberg, Lottie: *Arbetsidsregleringens utveckling* (2000)
23. Pfannenstill, Annika: *Rättssociologiska studier inom området autism. Rättsanvändning i en kunskapskonkurrerande miljö* (2002)
24. Rejmer, Annika: *Vårdnadstvister. En rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa* (2003)
25. Baier, Matthis: *Norm och rättsregel. En undersökning av tunnelbygget genom Hallandsåsen* (2003)
26. Friis, Eva: *Sociala utredningar om barn. En rättssociologisk studie av lag-stiftningens krav, utredningarnas argumentationer och konsekvenser för den enskilde* (2003)
27. Olsson, Patrik: *Legal Ideas and Normative Realities. A case study of children's rights and child labor activity in Paraguay* (2003)
28. Hoff, David: *Varför etiska kommittéer?* (2004)
29. Zanderin, Lars: *Internkontroll och systemtillsyn av arbetsmiljön i äldreomsorgen i fyra svenska kommuner. En rättssociologisk studie* (2004)
30. Staaf, Annika: *Rättsäkerhet och tvångsvård. En rättssociologisk studie* (2005)

31. Hallerström, Helena: *Rektorers normer i ledarskapet för skolutveckling* (2006)
32. Friberg, Staffan: *Normbildningsprocess genom brukarsamverkan* (2006)
33. Börrefors, Johanna: *En essä om estetisk eferrättelse* (2007)
34. Appelstrand, Marie: *Miljömålet i skogsbruket – styrning och frivillighet* (2007)
35. Sonander, Anna: *Att arbeta med barn som brottsoffer. En rättsociologisk studie* (2008)
36. Svensson, Måns: *Sociala normer och regelefterlevnad. Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättsociologiskt perspektiv* (2008)
37. Piasecka, Anna: *European Integration vs. European Legal Cultures. A Comparative Case Study concerning Harmonization and Implementation of EU Migration Law* (PhD, within the Renato Treves International Doctorate in “Law and Society”, Milan)(2008)
38. Bergman, Anna-Karin: *Law in Progress? A Contextual Study of Norm-Generating Processes – The Example of GMES* (2009)
39. Wedin, Lina: *Going Green – A Study of Public Procurement Regulation* (2009)
40. Persson, Lars: *Pedagogerna och demokratin – En rättsociologisk studie av pedagogers arbete med demokratiutveckling i förskola och skola* (2010)
41. Leo, Ulf: *Rektorer bör och rektorer gör – En rättsociologisk studie om att identifiera, analysera och förstå professionella normer* (2010)
42. Johansson, Susanna: *Rätt, makt och institutionell förändring – En kritisk analys av myndigheters samverkan i barnahus* (2011)
43. Larsson, Stefan: *Metaphors and Norms – Understanding Copyright Law in a Digital Society* (2011)
44. Agevall, Charlotte: *Väldet och kärleken – Väldsutsatta kvinnors begripliggörande av sina erfarenheter* (2012)
45. Dahlstrand, Karl: *Kränkning och upprättelse – En rättsociologisk studie av kränkingsersättning till brottsoffer* (2012)
46. Urinboyev, Rustamjon: *Living Law and Political Stability in Post-Soviet Central Asia – A Case Study of the Ferhana Valley* (2013)
47. Pizzolatto Konzen, Lucas: *Norms and Space – Understanding Public Space Regulation in Tourist City* (2013)

48. Monciardini, David: *Quello che conta – A Socio-Legal Analysis of Accounting for Sustainable Companies* (2013)
49. Erlandsson, Lennart: *Rätt, norm och tillämpning. En studie av normativa mönster vid beslut enligt LSS på tre arenor* (2014)
50. Vargas, Ana Maria: *Outside the Law. An Ethnographic Study of Street Vendors in Bogotá* (2016)
51. Svenaeus, Lena: *Konsten att upprätthålla löneskillnader mellan kvinnor och män. En rättssociologisk studie av regler i lag och avtal om lika lön* (2017)
52. Hartzén, Ann-Christine: *The European Social Dialogue in Perspective. Its future potential as an autopoietic system and lessons from the global maritime system of industrial relations* (2017)
53. Michelson, Staffan: *Empowerment and Private Law. Civil Impetus for Sustainable Development* (2018)
54. Joormann, Martin: *Legitimized Refugees - A Critical Investigation of Legitimacy Claims within the Precedents of Swedish Asylum Law* (2019)
55. Antonsdóttir, Hildur Fjöla: *Decentring Criminal Law: Understandings of Justice by Victim-Survivors of Sexual Violence and its Implications for Different Justice Strategies* (2020)
56. Bergwall, Peter: *Exploring Paths of Justice in the Digital Healthcare. A Socio-Legal Study of Swedish Online Doctors* (2021)
57. Lundholm, Mikael: *The Social Contingency of Law - Studies of Social Control during Foreclosure in Sweden* (2021)
58. Cansu Bostan: *Games of Justice: Ethnographic Inquires on Space, Subjectivity and Law in Northern Kurdistan* (2022)
59. Nicolás Serrano Cardona: *Interlegality, Municipalities and Social Change: A Sociolegal Study of the Controversy around Bullfighting in Bogotá, Colombia*, (2022)
60. Vuleta, Davor: *Law and Social Exclusion : The functions and dysfunctions of the Swedish legal system in light of overindebtedness among immigrants*, (2022)

Sociology of Law Licentiate Dissertations

Platzer, Ellinor: En icke-lag i sökljuset. Exemplet hushållstjänster i Sverige.
Licentiatavhandling (2004).

Larsson, Stefan: Between daring and deliberating – 3g as a sustainability issue in Swedish
spatial planning. Licentiatavhandling (2008).

Otillgänglig tillgänglighet

Denna rapport, som författats vid Rättssociologiska institutionen på Lunds universitet på uppdrag av Region Skåne, syftar till att nå kunskap om hur tillgänglighetsarbete praktiseras inom strategisk fysisk planering i Skåne, utifrån ett rättssociologiskt normperspektiv. Kartläggningen visar att det finns ett gap mellan nationella, regionala och kommunala tillgänglighetsnormer. Det finns även en dissonans mellan normen i teorin och normen i praktiken, och – inte minst – mellan rättsliga och sociala normer. Sammanfattningsvis finns det med andra ord ingen framträdande och genomgripande tillgänglighetsnorm implementerad inom strategisk fysisk planering i Skåne. Detta tycks bero på bristande kunskap, en föreställning om bristande möjlighet samt en vilja som visserligen finns men som inte sällan överskuggas av andra intressen.

Rapporten är skriven av Karl Dahlstrand, universitetslektor vid Rättssociologiska institutionen i Lund och Maria Thysell, master i statsvetenskap från samma universitet.

LUNDS
UNIVERSITET